

πόρφυρας

169-170

Αθησαύριστα κείμενα
του Μιχαήλ Μητσάκη

Λάμπρος Βαρελάς

Αθησαύριστα κείμενα
του Αντώνη Σαμαράκη

Γιώργος Ανδρειωμένος

Κώστας Θ. Ριζάκης – Γεράσιμος Ρομποτής

Κώστας Λιννός – Πηνελόπη Γιώσα – Γιώργος Δελιόπουλος

Στέλιος Φώκος – Λουκιανός Ζαμίτ – Κατερίνα Παναγιωτοπούλου

Αστέρης Ν. Μαυρουδής – Δημήτρης Κονιδάρης

Σελίδες για τον Μανόλη Πρατικάκη

Ευριπίδης Γαραντούδης - Μαρία Ν. Ψάχου – Φίλιππος Δ. Δρακονταειδής
Τάσος Γουδέλης – Στεύη Αγγελάκου – Χρύσα Φάντη – Μαρία Διαμαντοπούλου
Μαρία Γεωργούλα – Αμαλία Τσουκαλά – Ελευθερία Κούκουρα
Κώστας Λιντοβόης – Δημοσθένης Δαββέτας – Εμμανουέλα Καββαδία

πόρφυρας

Φύλλαδιο 169-170, Κέρκυρα, Ιούλιος-Δεκέμβριος 2019

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΤΟΜΟΣ 39^η, (167-170)
Έτος ίδρυσης 1980

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Παρεμβατικά τινά: Αθησαύριστα	325
ΛΑΜΠΡΟΣ ΒΑΡΕΛΑΣ: Αθησαύριστα κείμενα του Μιχαήλ Μητσάκη από τη διαμονή του στην Κέρκυρα (1894)	327
ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΣ: Ο ποιητής Αντώνης Σαμαράκης και το λογοτεχνικό του ξεκίνημα	333
ΚΩΣΤΑΣ Θ. ΡΙΖΑΚΗΣ: Τετράθυρος οικοδεσπότης	359
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΡΟΜΠΟΤΗΣ: Τρία ποιήματα	361
ΚΩΣΤΑΣ ΛΙΝΝΟΣ: Με ένα γράμμα στα χέρια	362
ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΓΙΩΣΑ: Πέντε ποίηματα	363
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΛΙΟΠΟΥΛΟΣ: Τέσσερα ποιήματα	367
ΣΤΕΛΙΟΣ ΦΩΚΟΣ: Ήταν ωραίο το Σούνιο	369
ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ ΖΑΜΙΤ: Επί τέλους	379
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ: Ασθμα κοινόν	385
 Σελίδες για τον Μανόλη Πρατικάκη	387
ΕΓΡΙΠΙΔΗΣ ΓΑΡΑΝΤΟΥΔΗΣ: Βαγενάς, Γκανάς, Πρατικάκης: από τις νεανικές συγκλίσεις στις ώρμες αποκλίσεις	389
ΜΑΡΙΑ Ν. ΨΑΧΟΥ: Συλλογικές διαδρομές, απομικές πορείες, συγκλίσεις και αποκλίσεις στην ποίηση των Ν. Βαγενά, Μ. Γκανά, Μ. Πρατικάκη	397
ΦΙΛΙΠΠΟΣ Δ. ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗΣ: Παράδοση και συγχρονία στο έργο του Μανόλη Πρατικάκη	405
ΤΑΣΟΣ ΓΟΥΔΕΛΗΣ: Η σμήλη και ο χρόνος	409
ΣΤΕΥΗ ΑΙΓΕΛΑΚΟΥ: Μια προσέγγιση στον Λιθοξόο του Μανόλη Πρατικάκη	413
ΧΡΥΣΑ ΦΑΝΤΗ: Λιθοξόος ή εκεί που κατοικούν τα εξόριστα όνειρα .	419
ΜΑΡΙΑ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ: Οι δεκαπενταύλαβοι του Πρατικάκη . .	427
ΜΑΡΙΑ ΓΕΩΡΓΟΥΛΑ: Μεταξύ φυχιατρικού λόγου και μυθοπλασίας. Μετωριζόμενα υποκείμενα στον πεζογραφικό κόσμο του Μανόλη Πρατικάκη	438
ΑΜΑΛΙΑ ΤΣΟΥΚΑΛΑ: «Για μια, ακόμη απαρομοίαστη, μορφή στον κόσμο...»: Ο Μανόλης Πρατικάκης αυτοανθολογούμενος	443
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΟΤΚΟΥΡΑ: «Βήμα το βήμα ο καθένας χτίζει τον προσωπικό του λαβύρινθο»	454
ΚΩΣΤΑΣ ΛΙΝΤΟΒΟΗΣ: Ο αίγαγρος και εν γένει η φύση στην ποίηση του Μανόλη Πρατικάκη	459
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΔΑΒΒΕΤΑΣ: Το σύμβολο, τ' όνειρο και η γλώσσα	473
ΕΜΜΑΝΟΤΕΛΑ ΚΑΒΒΑΔΙΑ: Ποίηση και μουσική: το σταυροδρόμι των αισθήσεων	475
ΠΕΡΙΠΛΑΥΣ	479
ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ (ΑΣΤΕΡΗΣ Ν. ΜΑΓΡΟΥΔΗΣ)	482
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ (ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ – ΧΡΥΣΑ ΦΑΝΤΗ)	486
ΑΙΧΜΕΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ	491
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ (τ. 39, τχ. 167-170)	494

Συνεργασίες,
αλληλογραφία,
συνδρομές:
Τ.Θ. 206
49100 ΚΕΡΚΥΡΑ

ΕΚΔΟΤΕΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΕΣ:
• Δημήτρης Κονιδάρης
Σπ. Βασιλείου 48α
Τηλ.: 6945074944

• Περικλής Παγκράτης
Μαρασλή 34α
Τηλ.: (26610) 25187

ΣΥΝΤΑΞΗ:
Θεοτόκης Ζερβός
Νάσος Μαρτίνος
Σωτήρης Τριβιζάς

ΠΑΡΑΓΩΓΗ:
«Γ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Ε.Π.Ε.»
Προφήτου Ηλία 41 και Ζαλόγγου 2,
Χαλάνδρι, 152 33,
ΑΘΗΝΑ
Τηλ.: 210 2312317

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ:
Κερκυραϊκή Εταιρεία
Γραμμάτων

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: ΕΤΗΣΙΑ
Εσωτερικού: Euro 32,00
Δημοσίου, Οργανισμών,
Α.Ε., Τραπεζών: Euro 50,00

Εξωτερικού:
(Ευρώπης:) Euro 50,00
(άλλων γηπείρων:) Δολ. 60

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ-ΔΙΑΝΟΜΗ:
(Για την Αθήνα)
Σπύρος Μαρώνης, Σόλωνος 76
Τηλ.: (210) 3648170

Διεθνής Κωδικός Αριθμός
περιοδικού: (ISSN) 1105-137X

Ηλεκτρονική διεύθυνση:
dimit.konidaris@gmail.com

Press Post-ΕΛΤΑ 092582

Τιμή τεύχους Euro 8,00

Ο «ΠΟΡΦΥΡΑΣ»
ΕΙΝΑΙ ΕΚΔΟΣΗ
ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΟΥ
ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΤΟΥ ΞΕΚΙΝΗΜΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ
ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΖΗΤΟΥΜΕΝΑ
(ΠΡΟΔΡΟΜΗ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ)*

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Αντώνης Σαμαράκης (1919-2003) είναι ένας από τους διασημότερους και πιο πετυχημένους σύγχρονους Έλληνες πεζογράφους. Από το 1954, που έκανε δυναμικά την εμφάνισή του στη νεοελληνική πεζογραφία με το *Ζητείται ελπίς*, έως και σήμερα, τα έργα του γνώρισαν άλλεπάλληλες ανατυπώσεις, μεταφράστηκαν σε 33 γλώσσες και κυκλοφόρησαν σε 114 ξένες εκδόσεις. Για δε τη συγγραφική και κοινωνική-ανθρωπιστική δράση του τιμήθηκε από πλήθος φορέων και έτυχε ευρείας αποδοχής, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Ωστόσο, δεν είναι τόσο γνωστό ότι η λογοτεχνική του δραστηριότητα είχε ξεκινήσει από τα μαθητικά του κιόλας χρόνια, όχι με διηγήματα ή μυθιστορήματα, αλλά με στίχους. Πράγματι, ο Σαμαράκης από πολύ ενωρίς –ήδη από τα δέκα με δώδεκα χρόνια του– άρχισε να γράφει και σιγά-σιγά να στέλνει για δημοσίευση νεανικά ποιήματά του, τα οποία είχε τη χαρά να βλέπει τυπωμένα ή να ακούει μελοποιημένα από τότε που ήταν μαθητής της Βαρβακείου Σχολής, στο ξεκίνημα της δεκαετίας του 1930.

Ο ίδιος αναθυμάται συχνά με νοσταλγία την παιδική και εφηβική του ηλικία που τον καθόρισε διά βίου. «Γεννήθηκα, μεγάλωσα και έζησα μέχρι τα 17 μου στο Μεταξουργείο, εκεί στην πλατεία Βάθης, σε μια φτωχογειτονιά όπου είδα όλη την μοναξιά των ανθρώπων, την αποξένωση, τη μίζερη ζωή», αναφέρει ο συγγραφέας, ξεκινώντας να απαντά στις ερωτήσεις που του τίθενται σε μιαν από τις πολλές συνεντεύξεις που έδωσε. «Ήταν σαν μια άλλη αυλή των θαυμάτων, του Ιάκωβου Καμπανέλλη, η γειτονιά μου. Θυμάμαι ακόμα πρόσωπα, φιγούρες... Ο Θεός, βλέπετε, μου έχει δώσει μνήμη ελεφάντου.» Και συνεχίζει:

«Άρχισα να γράφω ποιήματα από δέκα χρονών. Στην γειτονιά μου ερχότανε, θυμάμαι, η χωροφύλακή και τραβιούσανε από τα υπόγεια και τα ισόγεια ανθρώπους αλυσοδεμένους και τους πηγαίνανε στο πουθενά. Ρώτησα γιατί τους συλλαμβάνουνε και μου είπανε “επειδή έχουνε προοδευτικές ιδέες”. Μόνο γι’ αυτό. Ρώτησα πού τους πάνε. Μου είπανε “στην φυλακή ή στην εξορία, αλλά πρώτα τους κρατάνε δύο τρείς μέρες στο τμήμα μεταγωγών”. Λέω πού είναι αυτό το τμήμα; “Στην Πλάκα” μου είπανε. Ήμουνα γύρω στα 12-13. Πήγα. Ήτανε ένα παλιό σπίτι, έξω είχε χωροφύλακες, κάτω ήταν οι σιδεριές στα παράθυρα. Κοίταξα και είδα μόνο σκότος, φιγούρες και χέρια να με χαιρετάνε. Με πιάσανε οι χωροφύλακες, με σπάσανε στο ξύλο. Με όλα αυτά τα φυσικά τραύματα και με ένα φυσικό κόσμο που άρχισε να διαμορφώνεται άρχισα να γράφω ποιήματα με κοινωνικό περιεχόμενο. Και μαθητής ακόμα ήμουνα ήδη μυστικά σε μια κοινωνική οργάνωση, η οποία τότε ήταν παράνομη, την “Κοινωνική Αλληλεγγύη”. Μετά απογοητεύτηκα δύμως και έφυγα.»

Γιατί, ωστόσο, συνέβη αυτό;

«Γιατί είχα στείλει, απαντά ο συγγραφέας, ένα ποίημα με κοινωνικό περιεχόμενο στο επίσημο περιοδικό αυτής της οργάνωσης για να δημοσιευτεί. Περίμενα λοιπόν με την λαχτάρα να βγει το περιοδικό. Το παίρνω και βλέπω στην στήλη αλληλογραφίας την εξής απάντηση: "Νέε μας σύντροφε, το ποίημα που μας στείλατε μας συγκίνησε αλλά, επιτρέπεται εσύ νέος 13 χρονών να έχεις νότες μελαγχολίας;" Εκεί λέω "Αντωνάκη κάτι γίνεται εδώ". Επειδή δηλαδή είμαι νέος δεν δικαιούμαι να έχω νότες μελαγχολίας; Πρέπει να είμαι συνέχεια με μια σάλπιγγα και με βήμα χήνας σε παρέλαση; Τότε συνέβηκε μέσα μου αυτό που έλεγε και ο Γεώργιος Βιζυηνός, "άλλαξε εντός μου ο ρυθμός του κόσμου...". Άρχισα να γράφω γι' αυτά που έβλεπα γύρω μου. Άρχισα να γράφω αυθόρυμητα, μετά κατάλοβα ότι έφωνα την αλήθεια μου. Όταν αποκαλύπτεται μπροστά στα μάτια σου και στην ψυχή σου η τραγωδία και τα βάσανα του κόσμου έχεις χρέος να φάξεις την αλήθεια σου και να την γράψεις αν είσαι συγγραφέας.»

Αναθυμούμενος δε *Τα πανεπιστήμια* του Μαξίμ Γκόργκι, που δεν είχε καν ολοκληρώσει εγκύκλιες σπουδές, επισημαίνει ότι ο σπουδαίος αυτός συγγραφέας έλαβε την πραγματική του μόρφωση στον δρόμο, το πεζοδρόμιο, από αυτά που ζούσε και όχι από τις φιλοσοφίες που διάβαζε, αναπαράγοντας μιαν αντίληψη ευρέως διαδεδομένη στα λαϊκά, πρωτίστως, στρώματα – η οποία, σε πλήθος περιπτώσεων, δεν απέχει και πολύ από την πραγματικότητα. Ποια, λοιπόν, υπήρξαν τα δικά του «πανεπιστήμια»; Η απάντησή του είναι ενδεικτική:

«Έγώ ευγνωμονώ την γειτονιά μου, το σχολείο μου, το Βαρβάκειο, το οποίο ήταν μέσα στην λαϊκή αγορά με τα κοτόπουλα και τα φάρια, όλη αυτή την άλλη αυλή των θαυμάτων. Για να μπούμε, θυμάμαι στο σχολείο, πιάναμε κάθε πρωί τους μεθυσμένους και τους πρεζάκηδες και τους τραβάγαμε από την πόρτα. Αισθάνομας ευγνωμοσύνη γιατί όλα αυτά φτιάξανε δ.τι έχω μέσα μου. Η δυστυχία που αντιμετώπισα με έκανε να βρω μια αλήθεια: Ότι δεν μπορείς ποτέ να πεις πως δεν υπάρχει έστω και ένας άνθρωπος, τον οποίο εσύ μπορείς να τον κάνεις λιγότερο δυστυχή. Αφού δεν μπορείς να το πεις αυτό τότε δεν έχεις δικαίωμα να σιωπάς μπροστά στα βάσανα του κόσμου. Δεν μπορείς δύως ούτε και να απελπίζεσαι, ούτε να πέφτεις σε απόγνωση, ούτε να αυτοκτονείς.»

Και θυμίζοντας τον Γιάννη Ρίτσο των πρώιμων ποιημάτων και πεζών του, τα οποία γράφει μέσα στις άθλιες συνθήκες των σανατορίων, ομολογεί: «Είχα φτάσει πολύ κοντά και στην αυτοκτονία. Πολλοί μάλιστα με ρωτάνε γιατί στα βιβλία μου αναφέρω συχνά το θέμα της αυτοκτονίας. Γιατί την αντιμετώπισα και ξέρω πως δεν είναι η λύση, είναι φυγή.»¹ Με άλλα λόγια, επέλεξε να δώσει τη μάχη με τη ζωή για τη ζωή και να μην παραιτηθεί από αυτήν. Τη ζωή με τα προβλήματά της, την πολυπλοκότητά της, τα πάθη της και τις αγωνίες της.

Ζούμε «σε μιαν εποχή τραγικά παράλογη και παράλογα τραγική», σημειώνει με νόημα ο Σαμαράκης στην πρώτη του συνέντευξη που προβλήθηκε από τη δημόσια τηλεόραση: και τούτο επειδή παραμένουν ενεργές οι τρεις βασικές αγωνίες του σύγχρονου ανθρώπου, οι οποίες αποτελούν και τα ουσιαστικότερα ζητήματα που καλείται να αντιμετωπίσει: το πρόβλημα της ειρήνης, μιας και δεν γνωρίζουμε αν θα γίνει ένας καινούργιος πόλεμος που θα είναι και ο πλέον καταστροφικός, αφού θα αφανιστεί το

ανθρώπινο είδος, το πρόβλημα της ελευθερίας, μιας και άνθρωποι συνεχίζουν να χαλκεύουν δεσμά για άλλους ανθρώπους, και το πρόβλημα της κοινωνικής δικαιοσύνης, αν σκεφτούμε ότι κοντά το ένα τέταρτο του πληθυσμού της γης υποφέρει από ασιτία, σηματοδοτώντας μιαν εφιαλτική «γεωγραφία της πείνας». Νά γιατί η ζωή τον έμαθε «πως δεν έχει σημασία ούτε η λογοτεχνία, ούτε η τέχνη, ούτε η επιστήμη, ούτε η τεχνολογία, ούτε τα ΜΜΕ, ούτε τίποτα. Όλα αυτά είναι ένα παραμύθι μπροστά στον πόνο του κόσμου, ο οποίος σήμερα διαιωνίζεται. Από χει πρέπει να ξεκινάει κανείς. Αυτή είναι η πρωγματικότητα. Και η ζωή είναι για να την ζούμε, όχι να την ταριχεύουμε με τυπογραφικό μελάνι».²

Από τα προαναφερθέντα παραθέματα καθίσταται προφανής η βάση της ψυχοσύνθεσης και της λογοτεχνικής δημιουργίας του Αντώνη Σαμαράκη, από τα πρώτα του λογοτεχνικά βήματα ίσως το πέρας της συγγραφικής και κοινωνικής του δραστηριότητας. Θέλει, με άλλα λόγια, να γίνει η φωνή των αδύναμων και των καταφρονεμένων που δημιουργούν οι κοινωνικές ανισότητες και η αδικία, των πεινασμένων και καταδικασμένων σε μια στερημένη ζωή εξαιτίας των πολέμων και της εκμετάλλευσης των ισχυρών, αυτών που οι πολλοί ονομάζουν «περιθωριακούς», καθώς και όσων αγαπούν το αγαθό της ελευθερίας και εξεγείρονται απέναντι στα πρέπει και στα εν ονόματι του όποιου συστήματος. Στην ουσία, τα γνωστότερα έργα του Σαμαράκη θα μπορούσαν, όπως ο ίδιος έχει παρατηρήσει, να συγκροτήσουν ένα και μόνο βιβλίο, του οποίου η τροχιά θα διαγραφόταν από την πρωταρχική αναζήτηση της ελπίδας (Ζητείται ελπίς), θα ακολουθείτο από τη διαμαρτυρία για τον παραλογισμό του πολέμου και των αλλοπρόσαλλων ανθρώπινων επιλογών (Σήμα κινδύνου και Αρνούματος) και θα ολοκληρωνόταν με τη μοναξιά του ανθρώπου απέναντι στο καθεστώς, τη γραφειοκρατία και τον ολοκληρωτισμό που προσπαθούν να τον ευνούχίσουν και να τον μηδενίσουν, αλλά χωρίς επιτυχία, αφού στο τέλος θα νικήσει ο ανθρώπινος παράγοντας (Λάθος).³

Πώς συντελείται, ωστόσο, το λογοτεχνικό ξεκίνημα του εφήβου και κατόπιν φοιτητή και προβληματισμένου νέου Αντώνη Σαμαράκη; Ο ίδιος έχει σημειώσει ότι τα πρώτα του ποιήματα δημοσιεύτηκαν στον Παιδικό Κόσμο και στη Διάπλαση των Παιδών, με τα φευδώνυμα Ιδανικό και Φωτεινό Σκοτάδι.⁴ Ωστόσο, έως σήμερα, με δεδομένη την έλλειψη συστηματικής ερευνητικής ενασχόλησης με την ποιητική δημιουργία του Αντώνη Σαμαράκη,⁵ κάτι τέτοιο δεν είχε επιβεβαιωθεί πλήρως. Ως προς την παρουσία του συγγραφέα στο πρώτο εξ αυτών, γνωρίζαμε μόνο όσα είχαν σημειωθεί από έγκυρη ερευνήτρια, δηλαδή ότι έχει χρησιμοποιηθεί στις σελίδες του εν λόγω εντύπου το φευδώνυμο Φωτεινό Σκοτάδι, με το οποίο ο νεαρός επιστολογράφος «παίρνει μέρος στην “κίνηση” του περιοδικού των πρώτων χρόνων της έκδοσης και ζητά αλληλογραφία δίνοντας τη διεύθυνση της Αίγινας όπου παραθερίζει»,⁶ θυμίζοντας, επίσης, πως ο δημιουργός, «εκτός των άλλων, έχει εκφράσει και λογοτεχνικά την εμπειρία του από τον Παιδικό Κόσμο, δίνοντάς μας το διήγημα “Ξανθός Ιππότης”»,⁷ το οποίο περιλαμβάνεται στο Ζητείται ελπίς «και αφορά την εμπειρία ενός ενηλίκου από την επαφή του με το παιδικό περιοδικό “Ο Κόσμος του Παιδιού”».⁸ Ωστόσο, εξαντλητικότερη αναδίφροση του συγκεκριμένου εντύπου, κατά τη συζητούμενη περίοδο,⁹ έδειξε ότι δεν έχει χρησιμοποιηθεί από κάποιον συνεργάτη του το φευδώνυμο Ιδανικό¹⁰ και δεν έχουν στις σελίδες του ποιήματα που θα μπορούσαν να αποδοθούν με ασφάλεια στη γραφίδα του Αντώνη Σαμαράκη.

Κατά τα φαινόμενα, δεν είχε καν κλείσει τα δώδεκα χρόνια του ο νεαρός μαθητής όταν ξεκίνησε να στέλνει, αν και ανεπιτυχώς στην αρχή, συνεργασίες στον Παιδικό Κόσμο, υιοθετώντας το φευδώνυμο Σιγκάλ,¹¹ το οποίο μπορεί να προσγραφεί στον συγγραφέα όχι μόνο διότι κατά την έγκρισή του από τη σύνταξη του περιοδικού διευκρι-

νίζεται ότι αυτό αντιστοιχεί σε αγόρι το οποίο φέρει αρχικά ονόματος Α.Σ.,¹² αλλά και γιατί τούτο σημειώνεται ευθέως από τον αλληλογράφο Τ. στρατιώτη, σε κατοπινότερο τεύχος.¹³ Μάλιστα, λίγους μήνες αργότερα, ο Σαμαράκης ευτύχησε να δει τυπωμένο, με την πιο πάνω υπογραφή, το ακόλουθο χαριτωμένο κειμενάκι του, τιτλοφορημένο «Πάθημα» και σταλμένο από το Χαλάνδρι, που ενδέχεται να είναι και η πρώτη του δημοσίευση (για τούτο και μεταφέρεται αυτούσιο εδώ, μολονότι δεν είναι ποίημα):

«Πέντε και τέταρτο! Απόγευμα...

Στις 6 πρέπει να είμαι στην Αθήνα.

Μετά τον μεσημεριάτικο ύπνο σηκώνομαι ξεκούραστος.

Ντύνομαι βιαστικά, ξεκινώ...

Ο ήλιος πλησιάζει στη δύση και ρίχνει τις τελευταίες του αχτίδες.

Σε είκοσι λεπτά βρισκόμουν στην πλατεία. Ένα αυτοκίνητο έφευγε εκείνη την ώρα. Τρέχω και πηδώ επάνω την τελευταία στιγμή. Μόλις βρέθηκα μεταξύ των ορθίων, γιατί θέσις κενή δεν υπήρχεν, έβγαλα το μαντήλι μου να σκουπίσω τον ιδρώτα μου, αλλά μόλις το τράβηξα, ένα: τζί, τζί, τζί, ακούστηκε. Όλοι χυταζόμαστε με απορία, μη ξαίροντας πού είναι ο τζίτζικας.

Αλλά όταν σε λίγο ξανακούστηκε καλύτερα, το διαβολεμένο αυτό τραγούδι έβγαινε από... επάνω μου.

Τότε όλοι άρχισαν να γελούν, ενώ εγώ μη ξαίροντας τί να κάμω, έφαχνα τις τσέπες μου, εγύριζα το πέτο του σακκακιού, τιναζόμουνα, κλπ. (Μη γελάτε).

Τί τράβηξα σ' όλη την διαδρομή δεν μπορείτε να φανταστήτε. Ο κύριος τζίτζικας εξακολουθούσε ανέτως το τραγούδι του, και μαζί μ' αυτό ξακολουθούσαν τα γέλια των συνεπιβατών μου.

Επί τέλους φτάσαμε στο τέρμα.

Κατέβηκα πρώτος απ' όλους, και έφυγα τρέχοντας σχεδόν γιατί νόμιζα ότι άκουα ακόμη τα γέλια των επιβατών του αυτοκινήτου.

Όταν έφθασα στο σπίτι έπλεα στον ιδρώτα. Πέταξα το σακκάκι μου στο κρεβάτι, κι' άρχισα να το φάγω.

Ενώ το τίναξα, έπεσε από την τσέπη ο ήρωας του επεισοδίου, ένας μικροσκοπικός τζίτζικας. Έσπασα το μυαλό μου να θυμηθώ πώς τον είχα βάλει εκεί, και στο τέλος θυμήθηκα: Το πρώτο αδελφός μου μού είπε να πιάσω τζίτζικια.

Του έπιασα δύο, αλλά τον ένα τον ξέχασα στην τσέπη του σακκακιού, που κατά τύχη ήταν τρύπια...

Ακόμα θυμάμαι αυτό το επεισόδιο και γελώ.»¹⁴

Τέλος, με το φευδώνυμο Φωτεινό Σκοτάδι, το οποίο αποδεδειγμένα, όπως ειπώθηκε, είχε επιλεγεί να χρησιμοποιείται από τον συγγραφέα όταν ήταν νεαρός μαθητής, ο Σαμαράκης ξεκινά να αλληλογραφεί με το εν λόγω έντυπο τον Ιούλιο του 1931, διατηρώντας, μέσω αυτού, επαφή με τους λοιπούς συνεργάτες του για κάμποσα φύλλα.¹⁵

Από την άλλη, μια πρώτη αναδίφηση του γράφοντος σε τεύχη της Διαπλάσεως των Παίδων,¹⁶ κατά το διάστημα Ιανουάριος 1929 - Ιούνιος 1934, απέδωσε, για ένα τουλάχιστον από τα δύο προαναφερθέντα φευδώνυμα, καρπούς. Πιο συγκεκριμένα, στο τεύχος της 4^{ης} Μαρτίου 1933 γίνεται, μεταξύ άλλων, αποδεκτό ως «νέο» φευδώνυμο το Φωτεινό Σκοτάδι, με τη συνοδευτική ένδειξη: α. [γόρι] και τα αρχικά: (ΑΣ) - στοιχεία που, αμφότερα, παραπέμπουν στον Αντώνη Σαμαράκη.¹⁷ Στο επόμενο δε τεύχος, στη στήλη αλληλογραφίας του περιοδικού, «η Διάπλασις ασπάζεται τους φίλους της», γράφοντας στον νεαρό επίδοξο λογοτέχνη: «Φωτεινό Σκοτάδι (ευχαριστώ για τα καλά

λόγια: ελπίζω να μου γράφης συχνά, σαν πολιός φίλος, αδιάφορο αν φέτος μόλις έγινες συνδρομητής».¹⁸ Και δεν αργεί να φιλοξενήσει το περιοδικό στίχους τού Σαμαράκη, αφού δύο εβδομάδες αργότερα δημοσιεύει στη σελίδα συνεργασίας των συνδρομητών το ακόλουθο –αθησαύριστο– ίσαμε σήμερα και πρώτο έως αυτή τη στιγμή γνωστό δημοσιευμένο– ποίημα του Φωτεινού Σκοταδιού, όπου οι σολωμικοί και παλαιμικοί απόγοι, καθώς και η επιδραση του δημοτικού τραγουδιού, καθίστανται εμφανείς:

ΞΕΝΗΤΕΙΑ

Εδώ στη μαύρη ξενητειά
πικρή 'ναι η ζωή μου·
μια θλίψη νοιώθω φοβερή
να σφίγγη την ψυχή μου.
Μονότονα και θλιβερά,
διαβαίνουν μήνες, χρόνια,
κι' ασπρίζουν το κεφάλι μου
των γερατειών τα χιόνια.

Τη λησμονιά τη μάγισσα
σκορπά στο διάθα ο Χρόνος,
και σβει και πα και χάνεται
μακριά ο κάθε πόνος.
Κι' όλα, η κάθε του χαρά
και λύπη θε να σβύσῃ,
για όποιονα δοκίμασε
της λησμονιάς τη βρύση.

Μόν' η γλυκειά σου θύμηση,
πατρίδσ μου, δε σβύνει,
και μέσ' τη δόλια μου ψυχή
απλώνεται γαλήνη,
και βλέπω, βλέπω μυστικά
με της ψυχής τα μάτια,
του γαλανού μας ουρανού
τ' αιώρητα τα πλάτια.

Νά κει στ' απόσκια του βουνού,
το κάτασπρο χωριό μου,
και στα δεντρά του δάσου ανά-
μεσα το φτωχικό μου·
νά κι' η μαννούλα μου με το
θλιμμένο πρόσωπό της,
νά κι' η γιαγιά, νά κι' ο παππούς
νά και ο μπάρμπα-Φώτης.

Και βλέπω, βλέπω μυστικά
με της ψυχής τα μάτια,
του γαλανού μας ουρανού

τ' αθώρητα τα πλάτια,
και φιθυρίζουν σιγανά
τα χείλη μου: Πατρίδα,
αχ! ας χαρώ έστω και μια
του ήλιου σου αχτίδα!¹⁹

Και δεν είναι μόνο αυτό: τρεις σελίδες πιο κάτω, στη στήλη: «Πνευματικαί ασκήσεις», παρατίθενται οι ακόλουθοι έμμετροι γρίφοι του αυτού συντάκτη:

Ένα βουνό μιας νήσου
αλλάζει την κορφή του
και κάνει χρονικό·

κι' έν αλλο –συλλογίσου–
αλλάζει την ουρά του
και κάνει αρνητικό.²⁰

Με παρόμοιο τρόπο δημοσιεύονται, με την ίδια υπογραφή, και πάλι στη στήλη «Πνευματικαί ασκήσεις», ο σύντομος υπ' αριθ. «275. Γρίφος»,²¹ ο επόμενος (τετράστιχος) υπ' αριθ. «370. Τονόγριφος»:

Κάποια πόλη –κόρη, πες,
της Ελλάδος μας μητέρας–
αν αλλάξῃ τονισμό,
μπρος σου βλέπεις ένα τέρας²²,

το με αριθ. «468. Ελλιποσύμφωνον»²³ και το ευρηματικό υπ' αριθ. «566. Πτερωτόν Γράμμα μετ' Ακροστιχίδος»,²⁴ που σκαρφίζεται ο συγγραφέας.

Τοιουτοτρόπως, ανευρίσκονται και οι πιο κάτω στίχοι του στο περιοδικό, οι οποίοι παραμένουν επίσης αθησαύριστοι και δείχνουν πώς βλέπει την επέτειο της Ελληνικής Παλιγγενεσίας ο νεαρός τότε μαθητής, υπογράφοντας πάντα ως Φωτεινό Σκοτάδι, εμπνευσμένος από συναφή απεικόνιση και με εμφανή την επίδραση του Σολωμού, του Παλαμά και άλλων ποιητών της περιόδου στη γραφή του:

25^η Μαρτίου
(Εμπνευσμένο από μια εικόνα)

Σαν τήνε βλέπω την εικόνα,
εκεί, στον τοίχο κρεμασμένη,
τα μάτια της ψυχής ανοίγω
και τη θωρά ζωντανεμένη.

Μια εκκλησιά κι' ένα πλατάνι,
και γύρω-γύρω παληκάρια,
από τον ήλιο μαυρισμένα,
όλα της γης μας τα βλαστάρια.

Νά κι' ο παπάς ο ασπρομάλλης,

το Τετραβάγγελο κρατάει,
σκύβει το κάθε παληκάρι,
σεμνά το χέρι του φιλάει.

Εμπρός, παιδιά! Όλοι στα όπλα,
και μια μονάχη μας ελπίδα,
μές στης ψυχής τα φυλλοκάρδια,
για μιαν ελεύθερη πατρίδα.

Μ' αυτά τα τελευταία λόγια,
ο ήλιος την κορφή ροδίζει,
και της σκλαβιάς το μαύρο σκότος
το άστρο της λευτεριάς φωτίζει.²⁵

Πέρα, ωστόσο, από τις πρωτότυπες αυτές συνεργασίες του Σαμαράκη με τη Διάπλασι, συνεχίστηκε και η αλληλογραφία του με το περιοδικό, τόσο σε θετικό πνεύμα, όσο και με διατύπωση κάποιων επιφυλάξεων, όπως προκύπτει από τη σχετική στήλη. Άλλοτε απλώς τον «ασπάζεται» για το ωραίο γράμμα που της έστειλε,²⁶ άλλοτε του εύχεται «περαστικά!», προφανώς για κάποια ταλαιπωρία που αντιμετώπισε με την υγεία του,²⁷ ενώ αλλού τον συγχάρει επειδή πρώτευσε σε σχολικά διαγωνισματα.²⁸ Από την άλλη, σε δύο τεύχη απορρίπτονται στίχοι που έχει στελει ο δεκατετράχρονος μαθητής για να δημοσιευτούν: στην πρώτη περίπτωση, δεν εγχρίνεται το στιχούργημά του «Θαρρώ», με το σκεπτικό: «Μερικοί στίχοι είναι καλοί. Μερικοί πολύ αδύνατοι. Ιδίως το δεύτερο τετράστιχο υστερεί πολύ»²⁹ στη δεύτερη, που είναι και η πιο ενδιαφέρουσσα, η συντακτική επιτροπή της Διαπλάσεως δεν κάνει δεκτό το ποίημα του Σαμαράκη, «Θάνατος», γράφοντας χαρακτηριστικά: «Ωραίο ποίημα μ' ωραίες εικόνες και άρτια στιχουργία. Αλλά το βρίσκω πολύ απαισιόδοξο και θλιβερό και γι' αυτό το λόγο ακατάλληλο για τη Σ.Σ.Σ. Το άλλο που μου ζητά τη γνώμη μου, νόστιμο, αλλά σε μερικούς στίχους υστερεί. Πάντως το Φ. Σ. έχει ποιητική φλέβα και ας εξασκήται».³⁰ Ωστόσο, αυτό ακριβώς το ποίημα που, εξαιτίας του απαισιόδοξου περιεχομένου του και του μελαγχολικού τόνου του, δεν δέχθηκε για δημοσίευση η Διάπλασι, έμελλε να φίλοξενηθεί, έναν μήνα αργότερα, στις σελίδες ενός άλλου περιοδικού της περιόδου, του Ξεκινήματος, το οποίο προφανώς συμμεριζόταν τις προαναφερθείσες εκτιμήσεις ως προς την τεχνική αρτιότητά του, θεωρώντας όμως, ταυτόχρονα, ότι η απαισιόδοξία που αποτινέει δεν αντίκειται τόσο στις αισθητικές αρχές του εντύπου όσο και στις αναμονές του κοινού του· επιπροσθέτως, αυτή τη φορά, οι στίχοι υπογράφονται από το πραγματικό ονοματεπώνυμο του δημιουργού τους:

Οι μέρες μου λιγόστεφαν ακόμη πιο πολύ,
φεύγει η ζωή με στεναγμούς στην κάθε μια πνοή μου
και του θανάτου τα φτερά στην πόρτα την κλειστή
σημαίνουνε θρηνώδικα την ύστερη στιγμή μου.

Μονάχος μέσ' την ερημιά, τρισκόταδο βαθύ
με περιζώνει από παντού φλογίζουνται τα χείλη
χωρίς ξεδιψασμό, και στη γωνιά τη σκοτεινή,
στο κονοστάσι, τ' αμυδρό φως χύνει το καντήλι.

Μόνος σε μια καρέκλα τρεμοσβύνει το κερί,
κι' άδικα την ανείπωτη πασχίζει αγωνία
να ξεδιαλύνη της ψυχής: ο θάνατος αργεί,
ιδρώτα στάζει το κορμί, κι' η κάμαρα είνε κρύα.

Τ' αγέρι στο παράθυρο, –το κλάμμα το στερνό–
σκοτάδι: σβύνει το κερί, κι' απέξω από τη θύρα
ο σκύλος αλυχτά, και γηρεί σε τόνο θλιβερό
«καλό ταξίδι» απ' τη γωνιά, η ραγισμένη λύρα.³¹

Ασφαλώς, ο δεκατετράχρονος Σαμαράκης θα αισθάνθηκε ότι εισέρχεται με αυτήν τη δημοσίευση στον χώρο των «επίσημων» γραμμάτων, αφού στο εξώφυλλο του τεύχους το όνομά του φιγούραρε δίπλα σε άλλα καταξιωμένων από τότε διανοουμένων και δημιουργών,³² ενώ είχε επιλεγεί το συγκεκριμένο ποίημά του να τυπωθεί μαζί με στίχους άλλων επτά νεαρών ομοτέχων του, κάτω από τη γενική ένδειξη: «Οκτώ νέοι ποιηταί». ³³ Άλλωστε, από το δεύτερο κιόλας τεύχος του Ξεκινήματος,³⁴ η σύνταξή του καλούσε, μέσω της στήλης «Το ταχυδρομείο μας», τον ποιητή να επισκεφθεί τα γραφεία του εντύπου,³⁵ ενώ τρεις μήνες αργότερα, του έγραψε: «Α. Σαμαράκην, Ενταύθα. Οι στίχοι σας είναι πολύ καλύτεροι απ' αυτούς που μας είχατε ξαναστείλει. Δουλέψτε επίμονα και προσεχτικά, χωρίς να παραλείπετε και να διαβάζετε πολύ. Προσέξτε να μπήτε σ' έναν καλό δρόμο τώρα που είστε ακόμα τόσο νέος. Ελάτε να σας δούμε.»³⁶ Ο έφηβος Σαμαράκης είχε, πλέον, ανοίξει τα φτερά του για να ανεβεί, όσο πιο ψηλά μπορούσε, στον Νεοελληνικό Παρνασσό. Και τα τρία έντυπα που προσαναφέρθηκαν –ιδίως η Διάπλαση των Παΐδων³⁷ – του είχαν σταθεί αρωγοί στην προσπάθειά του αυτή.

Την ίδια ακριβώς περίοδο, ωστόσο, ο Σαμαράκης δημοσιεύει στίχους και ποικίλα άλλα κείμενα και στη Μαθητική Ζωή, το περιοδικό του Βαρβακείου, στο οποίο τότε φοιτά. Από τα τεύχη του εν λόγω εντύπου που στάθηκε δυνατόν να εντοπιστούν,³⁸ προκύπτει ότι πρωτοτυπώθηκε στις σελίδες του, και πιο συγκεκριμένα στο χριστουγεννιάτικο τεύχος του 1933, το ακόλουθο χαριτωμένο ποίημα «Αγία Νύχτα», φέροντας την υπογραφή του δημιουργού:

Απόψε που τα σήμαντρα σημαίνουν,
γλυκά, μ' ένα χαρούμενο σκοπό,
δάκρυα πια τα μάγουλα δε ραίνουν,
κι' είναι το πρόσωπό μου χαρωπό.

Απόψε κι' η φτωχή ψυχή μου εντύθη,
την άσπρη φορεσιά τη γιορτινή,
γύρω μια μόσκου μυρωδιά εχύθη
κι' είναι μια νύχτα τόσο φωτεινή!

Απόψε βλέμματα ψηλά στραμμένα,
και μέναν' ο κρυφός μου λογισμός,
ξαναγυρνά σε χρόνια περασμένα,
στη Φάτνη π' ανατέλλει κάποιο φως!³⁹

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι ο Σαμαράκης επιχείρησε, από τις στήλες του μαθητικού αυτού περιοδικού, να δοκιμάσει τις δυνάμεις του στη νεοελληνική απόδοση τημημάτων

από την Αντηρόνη του Σοφοκλή πιο συγχεκριμένα, μετέφρασε το α' και το β' στάσιμο του κλασικού αυτού έργου – απόπειρες που μάλλον θα πρέπει να θεωρηθούν, φιλότιμα μεν, πρωτόλεια δε, εγχειρήματα του είδους, αφού έχουν φιλοτεχνηθεί από έναν δεκαπεντάχρονο μόλις μαθητή⁴⁰ ας τον ακούσουμε:

Στρ. α'.

Πολλάναι τα παράξενα, μα τίποτα δεν είναι
το πιο πολύ απ' τον ἀνθρωπὸ παράξενο στον κόσμο·
αυτός περνάει το πέλαγο τ' απέραντο που αφρίζει
μες' τον ορμητικό νοτιά και μες' την τρικυμία,
και δεν ψηφάει τα κύματα που υψώνονται σαν κάστρα
και την αθάνατη τη Γη και των θεών μητέρα,
που ακούραστη καρποφορεί τήνε κατακουράζει
με τ' ἀροτρα που σέρνουνε ἄλογα και μουλάρια.

Αντ. α'.

Και νάτος ο πολύξερος που φέρνει στη σπηλιά του
με δίχτυα νηματόπλεκα πιάνοντας στη σπηλιά τους,
και τα πουλιά τ' ανόητα και τάγρια τα θηρία
και τα θαλασσινά που ζουν μες' τα βαθειά του πόντου.
Και μ' ἔξυπνα τεχνάσματα και πανουργίες δαμάζει
και τα θεριά μες' τους αγρούς και τ' ἄλογα περνώντας
στο λυγερό το σβέρκο τους τη γρήγορη τριχιά του,
μα και τα βόδια τα γερά, που στα βουνά πλανιώνται.

Στρ. β'.

Κι' ἔνας στον ἄλλον ἀνθρωπὸ τη γλώσσαν ἔχει μάθει,
και τις ιδέες που γρήγορα πετούνε σαν ανέμοι,
μα και τον πόθο ανάφλεξε, μια κοινωνία να χτίσουν
κι' ἔνας τον ἄλλον ἐδειξε τον τρόπον να ξεφεύγῃ,
τις σαγιτιές που ρίχνουνε οι δινατές οι μπόρες
κι' οι παγωνιές που δεν μπορεῖς να χαίρεσαι τη νύχτα
κάτω απ' τον αἴθριο ουρανό – ἀνθρωπε παντογνώστη!
και πάντα κάτι θε να βρη γι' αυτά που θα του τύχουν
μόνο απ' τον Ἄδη γλυτωμό – ἀλλοίμονο! δε βρήκε
γι' αρρώστειες όμως φοβερές τα γιατρικά τα ξέρει.

Αντ. β'.

Ἐχοντας αναπάντεχα το χάρισμα να ξέρῃ
του κόσμου αυτός τις πανουργίες κι' όμως τα βήματά του
μια φορά στρέφει στο καλό και στο κακό την ἄλλη,
της πολιτείας αν σέβεται τους νόμους και το δίκιο
που με όρκους [έχει] κυρωθή προς τους θεούς της χώρας,
τότε για πάντα στέκεται φηλά μέσα στην πόλη,
δεν αγαπάει τη χώρα του αυτός που ἔχει αγκαλιάσει
ἀδικες πράξεις, χορτασμό να βρη της περιφάνειας.
Μακάρι να μη μου γενή συγκάτοικος μακάρι,
διάφορες σκέψεις νάχω εγώ κι' αυτός που ετούτα κάνει.⁴⁰

Και

Στρ. α'.

Καλότυχοι όσοι γεύτηκαν στη ζωή χαρές·
γιατί πολλές γενιές δέρνουν οι συφορές
στο σπίτι που έπεσεν, οργή βαρειά, θεϊκή.
Έτσι το κύμα ορμά που ανέμοι Θρακικοί
το υφώσαν με μανία κι' οργώνει ώς τα βαθιά,
τη μαύρη κι' ανεμόδαρτη πλατειά αμμουδιά,
στου πελάου τις βαθειές, ορμάει τις αγκαλιές,
κι' από το χτύπο πώς βογγούν! οι ακρογιαλιές.

Αντιστρ. α'.

Ω! δυστυχία στων Λαβδακίδων τις γενιές,
ξαναγυρούν οι συφορές τους οι παλιές,
κι' οι νέες γενιές μάταια ξητούν το λυτρωμό,
—μα κάποιος Θεός, ξεσπάει σ' αυτές, τρανό θυμό—
ρίζα στερνή, στου Οιδίποδα το σπιτικό,
μαχαίρι την ελπίδα απόκοψε θεϊκό,
(των θεών του κάτου κόσμου πια) που φονικό
το υφώσανε τα σαλεμένα τα μυαλά
του Κρέοντα και της νιας τα λόγια τα τρελλά.

Στρ. β'.

Ω Δία, θυητών ποια περηφάνεια θα υφωθή,
η δύναμή σου η ανίκητη να νικηθή;
που μήτε ο καταλύτης ύπνος τη λυγά,
μήτε κι' οι μήνες που όλο τρέχουνε γοργά.
Χρονώνε βασιλιάς, με αγέραστη μορφή,
στου Ολύμπου τη λαμπρότατη αφηλή κορφή.
Νόμος, τα λόγια αυτά, για χρόνια έχουν γραφή
που διάβηκαν και που περνούν και που θαρθούν:
οι ανθρώποι πάντα στη ζωή πίκρες θα βρουν!

Αντιστρ. β'.

Γιατί πολλούς θυητούς οι ελπίδες ωφελούν,
μα και πολλούς με όνειρα κούφια τους πλανούν,
κι' ανήξερη του ανθρώπου στέκεται η καρδιά,
ώςπου να κάψῃ πια, το πόδι του η φωτιά.
Γιατί θυητός το είπεν αυτό —σοφό μυαλό—
καμιά φορά, να νοιώθη το κακό, καλό
αυτός, που Θεός τού σάλεψε τα λογικά,
και που περνάει με συφορές και με κακά...⁴¹

Όπως ειπώθηκε, στη Μαθητική Ζωή δημοσίευε ο Σαμαράκης, ως ένας από τους αρχισυντάκτες της,⁴² και ποικίλα άλλα κείμενα, στα οποία αναδεικνύόταν η σημασία των Βαλκανικών Αγώνων ως προς την ειρηνική συνύπαρξη των λαών,⁴³ περιγραφόταν ο εορτασμός των Χριστουγέννων από την τάξη του στο Βαρβάκειο,⁴⁴ αποτυπωνόταν

η σχολική καθημερινότητα,⁴⁵ συζητείτο η συμβολή των Τριών Ιεραρχών,⁴⁶ αναλυόταν μέρος της Αντιγόνης του Σοφοκλή⁴⁷ κ.ά. Με άλλα λόγια, παράλληλα προς τον Παιδικό Κόσμο, τη Διάπλασι των Παιδών και *To Ξεκίνημα, η Μαθητική Ζωή*, το έντυπο του φημισμένου σχολείου του, τον είχε ενισχύσει στο να ξεδιπλώσει το συγγραφικό ταλέντο του και να ανοίξει τα φτερά του...⁴⁸

Από την άλλη, αποκτά ιδιαίτερη σημασία ο συγκινητικός τρόπος με τον οποίο περιγράφεται στη *Μαθητική Ζωή* ο χαρακτήρας ενός τροφίμου της Βαρβακέευ Σχολής με το αρχικό Σ., από τον συμμαθητή του στην Ε' τάξη του Κλασσικού Κ. Ευσταθιάδη – περιγραφή που, ως προς τα ουσιώδη σημεία της, θα μπορούσε βάσιμα να υποστηριχθεί ότι αποτυπώνει πλήρως και διαχρονικά την προσωπικότητα και το ήθος του γνωστού συγγραφέα:

«Μετρίου αναστήματος, αρκετά παχύς, και από την πρώτην όφιν σού δίνει την εντύπωσιν ενός όχι και τόσο ευφυούς ανθρώπου.

Το στρογγυλό του κεφάλι στηρίζεται επάνω στον κοντό του λαιμό, στολισμένο με πυκνές μαύρες, αλλ' ολίγον ακατάστατες τρίχες, που σκεπάζουν το επάνω μέρος των μικρών αυτιών του. Αν δ' εις αυτό το σύνολον προστεθή και το στενό μέτωπό του ασφαλώς θα νομίση κανείς ότι πρόκειται περί καθυστερημένου χαρακτήρος. Τί απάτη όμως, αλήθεια!... Για να βεβαιωθήτε, δεν έχετε παρά να παρατηρήσετε τα στρογγυλά, τα μεγάλα και έξυπνα μάτια του, που διαρκώς στριφογυρίζουν μέσα στις μεγάλες κόγχες των, πετώντας κυριολεκτικώς σπίθες. Δεν αφήνουν τίποτε το απαρατήρητον, υποβοηθούμενα δε από τα μικρά άλλα τρομερά αυτιά του, δεν αφήνουν να τους διαιφύγη σιγά σιγά το ελάχιστον.

Είναι πανταχού παρών, και ανακατεύεται σε δλα, παρακολουθώντας είτε από κοντά, αν του είναι δυνατόν, είτε και από μακριά, όταν καταλαβαίνη ότι του είναι αδύνατον να πλησιάσῃ. Και όμως δεν έχει κανένα ύποπτο σκοπό. Γιατί είναι άνθρωπος ειλικρινής, και ας κρύβη πού και πού την αλήθεια.

Είναι άνθρωπος του καθήκοντος, θυσιάζει το κάθε τι, όταν πρόκειται να εκτελέσῃ την υπόσχεσίν του, είναι δε και ακριβής στα ραντεβού του. Έχει όμως το κακό να παραφέρεται συχνά και είναι λίγο επιπόλαιος· γι' αυτό ευρέθη σε πολλές δύσκολες στιγμές με τα υψηλά καθήκοντα που έχει αναλάβει μέσα στην τάξη.

Παρ' όλα αυτά όμως κρατεί γερά την εκτίμησιν όλων των καθηγητών και συμμαθητών του.

Εύγε του...»⁴⁹

Ας επανέλθουμε, όμως, στον ποιητή Αντώνη Σαμαράκη: όσο και αν φαίνεται παράδοξο, ο συγγραφέας διατήρησε αυτήν τη ροπή του προς την ποίηση για κοντά είκοσι ακόμη χρόνια – τουλάχιστον έως τον Μάιο του 1953, όπως θα δειγθεί πιο κάτω. Από το 2008 δε (και από το 2016, σε δεύτερη έκδοση) τα ποιήματα του δημιουργού έχουν συγκεντρωθεί σε έναν τόμο, καμαρένο με πρόλογο και επιμέλεια του Θανάση Θ. Νιάρχου.⁵⁰ Λίγο περισσότερα από τα μισά δεν φέρουν στον τόμο αυτόν κάποια χρονολογική ένδειξη, μολονότι για έναν αριθμό από αυτά διαθέτουμε ασφαλή δεδομένα ως προς το πότε δημοσιεύτηκαν⁵¹ – κάτι που δείχνει ότι καλό θα ήταν, σε μια μελλοντική επανέκδοσή τους, τα ποιήματα να ταξινομηθούν σύμφωνα με τις πρώτες τους δημοσιεύσεις, ώστε να είναι σε θέση ο αναγνώστης να παρακολουθήσει εναργέστερα την εξέλιξη της ποιητικής γραφής του Σαμαράκη και να εξαγάγει ασφαλέστερα ποσοτικά και συγκριτικά στοιχεία.

Παράλληλα, σε μιαν επόμενη συνολική έκδοσή τους θα έπρεπε να συμπεριλη-

φθούν, πέρα από τους πρωτόλειους στίχους του που παρατέθηκαν πρωτύτερα –οι οποίοι θα μπορούσαν να επαιξηθούν ύστερα από ενδελεχή αναδίφηση των οικείων εντύπων και του αρχείου του–, τουλάχιστον δύο ακόμη ποιηματα του Σαμαράκη –ένα αθησαύριστο και ένα ανέκδοτο. Το πρώτο εξ αυτών τιτλοφορείται «Αφέρωμα», φέρει την υπογραφή Αντώνης Σαμαράκης, έχει δημοσιευτεί στο περ. Νεοελληνικά Γράμματα λίγο πριν από την έκρηξη του Ελληνο-ιταλικού Πολέμου, είναι χαρισμένο στον φίλο και κουμπάρο του⁵² Νικηφόρο Βρεττάκο και διαβάζεται ως εξής:

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Του κ. ΝΙΚΗΦ. ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ

Κοιτάζω τα χέρια σου, που αστροάφτουν
σα γυμνά σπαθιά στη νύχτα.
Ακούμπησε τα μάτια σου στην καρδιά μου
κι' οδήγησε την ορμή του πεπρωμένου μου
κάτιο απ' το μαγικό κλίμα του δέντρου σου.
Φίλε μου, νομίζω πως σε γνώρισα
προτού να γεννηθώ.
Κάπου άλλοτε,
σαν είμαστε δύο μικρά μόρια σκόνης
αιωρούμενα στο διάστημα,
χωρίς Ιστορία και Μέλλον.
Οι σπασμοί της Αιωνιότητας
στροβιλίζουν το βλέμμα σου,
που ξεπερνάει τους ορίζοντες
κι' ανησυχεί τη συνείδηση του Θεού.
Γύμνωσε την φυχή μου
από την αντανάκλαση του κόσμου τούτου.
Έλα να κατεβούμε στη μεθυσμένη ράχη των ωκεανών
και ν' αντικρύσουμε τον Ήλιο.
Δεν υπάρχει τίποτε γύρω μου,
έξω απ' τη Μνήμη κι' από Σένα.⁵³

Το δεύτερο αντλείται από τα λεγόμενα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, και πιο συγχριμένα από ανάρτηση στο Facebook –όσο και αν αυτό, στη βάση του τουλάχιστον, φαντάζει, με τα έως τώρα ακαδημαϊκά δεδομένα, επιστημονικά ανάρμοστο· πρόκειται δε για το δακτυλόγραφο ποίημα με τον τίτλο: «Αδιέξοδο», συνθεμένο στις 21.05.1953 και αφιερωμένο στη Μίτσα Β., το οποίο φέρει την υπογραφή Αντώνης Σαμαράκης, έχει σταλεί, μαζί με επιστολή του δημιουργού, στον παραλήπτη του, τον Δεκέμβριο του 1962, και έχει ως εξής:

ΑΔΙΕΞΟΔΟ

Στη Μίτσα Β.

...Και να χεις φτάσει ακόμα στο σημείο, να περνάς,
μπροστά σε πρόσωπα και πράγματα και ιδέες,
βαθιά, οριστικά αδιάφορος. Να μη ρωτάς
γιατί είναι σήμερα μεσίστιες οι σημαίες,

να μη ρωτάς για τίποτα. Μονάχα να περνάς,
και να τη νιώθεις τούτη τη ζωή σαν μία
γραβάτα, που καθημερινή και σκόλη τη φοράς.
Ασάλευτη ζωή, γυμνή από φαντασία...

Α, να χεις φτάσει στο σημείο, να μην αγαπάς,
βαθιά, κανένα. Και να μη μισείς κανένα,
βαθιά. Και τίποτα, μα τίποτα, να μη ζητάς.
Να συλλογίζεσαι, καμιά φορά, πως, ένα

βράδι, θα ξεκολλήσεις από τούτο το Μηδέν,
και θα τραβήξεις, επιτέλους, εκεί κάτου...
(Η μήπως θες να παραστήσεις, τάχοτε πως δεν
φιλοδοξείς καρριέρα, φίλε μου, θανάτου;)⁵⁴

Αλλά ας επιστρέψουμε στη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του Σαμαράκη που διαθέτουμε. Όπως, λοιπόν, έχουν τα πράγματα, από τα 70 συνολικά χρονολογημένα ποιήματα του βιβλίου, τα 62 έχουν δει το φως της δημοσιότητας έως τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου (ήτοι από το 14° έως το 30° έτος της ηλικίας του δημιουργού),⁵⁵ γεγονός σημαντικό, αφού η περίοδος αυτή συμπίπτει με τα χρόνια της διαμόρφωσης της προσωπικότητάς του και της λογοτεχνικής του ιδιοσυγκρασίας. Όπως έχει εύστοχα παρατηρηθεί, στην κρίσιμη αυτή εικοσαετία της ζωής του (1933-1953), ο Αντώνης Σαμαράκης «δημοσιεύει επωνύμως, κυρίως όμως φευδωνύμως, ποιήματα ποικίλου περιεχομένου, κατ' εξοχήν θρησκευτικού, σε διάφορα περιοδικά (Νεοελληνική Λογοτεχνία, Νεοελληνικά Γράμματα, Νέα Εστία, Ακτίνες). Σημαντική είναι η συμμετοχή του προς το τέλος της περιόδου αυτής και στην έκδοση της Ανθολογίας Το τραγούδι του παιδιού (1948), όπου εμφανίζεται με το ήδη γνωστό από τις Ακτίνες φευδώνυμο Ιωσήφ Κυπριανός. Ως προς τη θεματική των ποιημάτων του μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι μοτίβα που θα αναπτύξει μελλοντικά και εκτενέστερα στην πεζογραφία του βρίσκονται ήδη εν σπέρματι στους στίχους του (φόβος του πολέμου, κοινωνική δυστυχία - «εργατόπαιδα»)».⁵⁶

Και πραγματικά: τα κύρια θεματικά χαρακτηριστικά των ποιημάτων του είναι οι συχνοί απόγχοι της δημοτικής μούσας,⁵⁷ του Σόλωμού⁵⁸ ή του Παλαμά,⁵⁹ το ερωτικό συναίσθημα συνδυασμένο με το όνειρο,⁶⁰ η τρυφεράδα της φύσης,⁶¹ η παιδική αφέλεια,⁶² τα σχολικά χρόνια,⁶³ οι καθαρικές νύξεις,⁶⁴ οι καρυωτακικές επιδράσεις που σημαδεύουν στίχους του για τον πόνο, τη μοναξιά, την αγάπη και το κυνήγι της χαράς,⁶⁵ ο ελεγειακός θρήνος προσφιλών προσώπων,⁶⁶ οι σεφερικοί ή παπαδιαμαντικοί ήχοι, είτε με εντολές προς ναυτιλούμενους είτε με τον προβληματισμό γύρω από την έννοια του λάθους που ενώ μας βασιονίζει το αγαπούμε,⁶⁷ η φιλοσοφική ενατένιση-ενδοσκόπηση συνδυασμένη με την αγώνια, την προσμονή και την επιθυμία,⁶⁸ οι έντονες αναμνήσεις,⁶⁹ τα ποικιλά προσωπικά αδιέξοδα και η άρση τους,⁷⁰ η διαρκής ετοιμότητα, ο συνεχής αγώνας και η πάλη για την τελική δικαίωση – αν και κάποτε με βαρύ τίμημα,⁷¹ η αλληλεγγύη προς τους καταφρούμενους, η κοινωνική υστέρηση και τα βάσανα της εργατιάς,⁷² η εναντίωση στον παραλογισμό του πολέμου και του εμφύλιου σπαραγμού,⁷³ η έγνοια για τους Κύπριους αδελφούς,⁷⁴ οι Δραγουμικών απηχήσεων αναφορές σε ήρωες και μάρτυρες από κοινού με το (εμβατηριακό τόνου κάποτε) πατριωτικό συναίσθημα,⁷⁵ η στέρεη πίστη, η ελπίδα, η αγάπη, η απλότητα και αγνότητα (ιδίως των παιδιών), καθώς και η καταφυγή στο υπέρτατο ον και στον Ιησού⁷⁶ (συχνά υπό μορφή εξομολόγησης, αύνου, προσευχής, παράκλησης ή/και ικεσίας),⁷⁷ σε αντίστιχη προς τον πειρασμό, την απροσεξία

Ο Σαμαράκης έφηβος

και την έλλειψη συγκέντρωσης και θάρρους⁷⁸ ή την καταφυγή σε στείρες αντιδικίες.⁷⁹

Η συντριπτική πλειονότητα των ποιημάτων αυτών έχει, ωστόσο, δύο βασικά γνωρίσματα: πρώτον, ακολουθεί τις παραδοσιακές στιχουργικές φόρμες, άλλοτε με μεγαλύτερη αυστηρότητα⁸⁰ και λιγότερο συχνά με κάποια χαλαρότητα – δίχως αυτό να σημαίνει ότι δεν υιοθετούνται κάποτε και μοντέρνοι, τρόποι ποιητικής γραφής: δεύτερον, το σύνολο αυτών των νεανικών του στίχων διακρίνεται για την ειλικρίνεια που τους διαπερνά.⁸¹ Για τότο, ακριβώς, και κάθε άλλο παρά τυχαία ή άνευ ενδιαφέροντος είναι η χριστιανική θεματολογία που διαπερνά πολλά από αυτά, δημοσιευμένα, άλλωστε, στο περιοδικό Ακτίνες, το οποίο ήταν από τη δεκαετία του 1930 –και παραμένει– συνδεδεμένο με τη Χριστιανική Ένωση Επιστημόνων, η οποία, την τριακονταετία που μας απασχολεί, παρουσιάζει έντονη δραστηρότητα, όπως και η Αδελφότης Θεολόγων «Η Ζωή», στο πλαίσιο της οποίας εντάσσεται τόσο ο προαναφερθείς φορέας όσο και το μημημονευθέν έντυπο, στο οποίο ο Σαμαράκης δημοσίευσε μεγάλο αριθμό στίχων του. Για τις παλαιότερες γενιές –και πάντως για εκείνην του συγγραφέα–, η φοίτηση στα Κατηχητικά Σχολεία ήταν περίπου αυτονόμη (αν όχι επιβεβλημένη), όπως άλλωστε και ο σχολικός εκκλησιασμός και το μαστήριο της εξουμολόγησης για τους μαθητές, ενώ και η δράση φορέων σαν και τους πιο πάνω ήταν έντονη και ιδιαίτερα αποτελεσματική ως προς τους σκοπούς τους. Για έναν άνθρωπο που είχε μέσα του «μια μεταφυσική αγωνία, μαζί με την προσγειωμένη αγωνία της καθημερινότητας»,⁸² και που διακήρυξε:

«Το Θεό δεν θα τον βρείτε μέσα στα βιβλία. Θα τον βρείτε αν έχετε τα μάτια στραμμένα στη γη, στο πεζοδρόμιο, εκεί όπου πονάει ο κόσμος. Στα μικρά και στα φαινομενικά ασήμαντα. Εέρετε ότι εγώ παίρνω κουράγιο κάθε φορά που μπροστά μου περνάνε φορτηγά τα οποία γράφουνε πίσω στο τζάμι “Εχει ο Θεός”; Παίρνω κουράγιο κι όταν θυμάμαι τα παιδάκια στην Αιθιοπία που με τρέχανε ξωπίσω και ενώ περίμενες να μου ζητήσουνε φαγητό το μόνο που ήθελαν ήταν ένα χαρτί και ένα μολύβι για να ζωγραφίσουν... Να ζωγραφίζουν τον κόσμο!»,⁸³

κάθε άλλο παρά αφύσικο ήταν να δημοσιεύει ποιήματα στις Ακτίνες και να συμμετέχει στις δραστηριότητες της Χριστιανικής Ένωσης Επιστημόνων,⁸⁴ καθώς και να εγκρίνει τη συμπερίληψη στίχων του σε ανθολογία που είχε επιμεληθεί ένας εκ των βασικών συντελεστών της έκδοσης των Ακτινών.⁸⁵

Συμπερασματικά, θα μπορούσε κανείς να συμφωνήσει με την άποφη που θέλει τον ποιητή Σαμαράκη να μην αφίσταται και πολύ του πεζογράφου. Γιατί, πράγματι, όπως παρατήρησε και ο επιμελητής της έκδοσης των ποιημάτων του,

«οι ανησυχίες και τα θέματά του, τα ενδιαφέροντα και η προβληματική του ελάχιστα διαφέρουν στην ποίηση και την πεζογραφία του. Μπορεί ο χριστιανικός Σαμαράκης να εξελίσσεται σ' έναν οικουμενικού προβληματισμού πεζογράφο, μπορεί ο προστακτικός τόνος για μια ηθική ανύφωση που θεωρείται ευκταία, να αντικαθίσταται από την τριυφερά απαισιόδοξη ενατένιση των “ανθρωπίνων”, ο ήχος του εμβατηρίου να αδυνατίζει και να περισσεύει η κραυγή. Τα θέματά του όμως παραμένουν συγκινητικά ίδια: Ο Σαμαράκης είναι ο μικρόκοσμος, η αυλή, η γειτονιά, με τα καθημερινά βάσανα και, ταυτόχρονα, ο μακρόκοσμος, με τις ανησυχίες και τα ηθικά του διλήμματα, τους κλυδωνισμούς και τη σκοτεινή του προοπτική. [...] Ο Αντώνης Σαμαράκης με τα, φαινομενικά, ταπεινά εκφραστικά του μέσα και “υλικά” οικοδομεί έναν κόσμο: Αρχέγονο και σύγχρονο, συναισθηματικά

αξεδίψαστο και κοινωνικά πολυτάραχο, με αναγνωρισμένο στην πρόσοφή του το πύρινο χράρι του 20^{ού} αιώνα».⁸⁶

Κοντολογίς, ο Αντώνης Σαμαράκης υπήρξε ως ποιητής και πεζογράφος ένας μαχόμενος διανοούμενος και, σίγουρα, ένας ευαίσθητος δέκτης των ανησυχιών του κοινού του. Γι' αυτό και αξίζει να μελετηθούν σε βάθος τα ποιήματά του σε σχέση με τη ζωή και τη δράση του, αλλά και το πεζογραφικό του έργο, αφού πρώτα συγκεντρωθούν, ταξινομηθούν και σχολιαστούν όπως πραγματικά τους αξίζει.

Ειδικά ως προς τους νεανικούς στίχους του, απαραιτήτη προϋπόθεση προς τούτο –πέρα από τον εντοπισμό και την αναδίφηση όλων των συναφών τευχών του προ-αναφερθέντος περιοδικού της Προτύπου Βαρβακείου Σχολής Μαθητική Ζωή, όπου, όπως δείχθηκε, δημοσίευε ο Σαμαράκης ποικίλα κείμενα, καθώς και του λογοτεχνικού εντύπου της κομμουνιστικής νεολαίας, που συνδεόταν με την οργάνωση «Μαθητική Αλληλεγγύη» και δηλώνεται πως απέρριψε ποίημα του δημιουργού, μέσω της στήλης της αλληλογραφίας του— είναι, αφενός μεν, να ερευνηθούν επισταμένως και να αποδελτιωθούν, ακόμη πιο συστηματικά, τα περιοδικά *Παιδικός Κόσμος* και *Δάπλασις* των *Παιδών* (από το οποίο παρελαύνουν, μόνο τα χρόνια που συνεργάζεται με αυτό ο Σαμαράκης, προσωπικότητες που μετέπειτα ξεχώρισαν στην πολιτική, κοινωνική και πνευματική ζωή του τόπου, αλλά και της αλλοδαπής, όπως οι Κορυνήλιος Καστοριάδης,⁸⁷ Ανδρέας Παπανδρέου⁸⁸ και Κωνσταντίνος Μητσοτάκης⁸⁹), ώστε να εντοπιστούν τυχόν επιπλέον συμβολές του δημιουργού, με τα φευδώνυμα *Σιγκάλ*, *Ιδανικό*⁹⁰ ή *Φωτεινό Σκοτάδι*, αφετέρου δε, να επακριβωθούν αναμνήσεις ή αυτοβιογραφικές αφηγήσεις του συγγραφέα, που σχετίζονται με τα ποιήματά του, με δεδομένα που θα προκύπτουν από επίσημες και αξιόπιστες πηγές.

Επιπροσθέτως, είναι ανάγκη να αξιοποιηθεί το πλούσιο υλικό του προσωπικού αρχείου του Σαμαράκη, το οποίο απόκειται στην Μπενάκειο Βιβλιοθήκη της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων και, απ' όσα είναι γνωστά, ταξινομείται και σύντομα, ελπίζουμε και ευχόμαστε, θα βρίσκεται στη διάθεση των ερευνητών, προκειμένου να το αξιοποιήσουν, με τη συνδρομή των (πάντα πρόθυμων να βοηθήσουν) ειδικών που εργάζονται στον συγκεκριμένο φορέα.

Αθήνα-Κωνσταντινούπολη, Απρίλιος του 2019

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Μια πρώτη μορφή της παρούσας εργασίας ανακοινώθηκε στο 7^ο Διεθνές Μαθητικό Συνέδριο, το οποίο οργανώθηκε από το Ζωγράφειο Λύκειο και τα Εκπαιδευτήρια Μαντουλίδη, στην Κωνσταντινούπολη (10-14.04.2019), και ήταν αιρεωμένο στον Αντώνη Σαμαράκη. Οφείλονται θερμές ευχαριστίες στις κ. Βιβή Κακλαμάνη, της Μπενακείου Βιβλιοθήκης (της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων), και Σοφία Χατζηδημητρίου-Παράσου, δ. Φ. - τ. Σύμβουλο Φιλολόγων, καθώς και στον κ. Περικλή Παγκράτη, έγκριτο νομικό και μελετητή του Σαμαράκη, για την πολύτιμη συνδρομή τους στην εκπόνηση της συγκεκριμένης ανακοίνωσης.

1. Τα παραθέματα προέρχονται από συνέντευξη του Αντώνη Σαμαράκη στην Ελένη Ξένου, η οποία παραχωρήθηκε την άνοιξη του 1999 και μπορεί να την βρει κανείς πλέον ανατημένη στο: <http://www.elenixenou.com/content/%CE%B1%CE%BD%CF%84%CF%8E%C E%BD%CE%B7%CF%82-%CF%83%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CF%81%CE%AC%C E%BA%CE%B7%CF%82> (πρόσθαση: 07.04.2019). Για τα προαναφερθέντα καθέκαστα του βίου του συγγραφέα, πρβλ. Αντώνης Σαμαράκης, 1919 -. Αυτοβιογραφία, Αθήνα:

- Εκδ. Γ.Κ. Ελευθερουδάκης Α.Ε. 1996 και [Αθήνα:] Εκδ. Ψυχογιός [°2017], σσ. 7-32· από την τελευταία αυτή έκδοση θα αντλούνται τα χρησιμοποιούμενα εδώ παραθέματα και σε αυτήν θα δίδονται οι οικείες παραπομπές. Για τη σημασία που αποδίδει στα χρόνια αυτά, ως προς τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του και την πρώιμη ενασχόλησή του με το γράφιμο, σημειώνει εμφατικά (στο ίδιο, σσ. 15-16): «Φοβάμαι πως είπα ποιλά για τα πρώτα παιδικά μου χρόνια, αλλά πιστεύω ότι αυτά τα χρόνια είναι για κάθε άνθρωπο αποφασιστικά, τότε είναι που φρομάρεται ο εσωτερικός του κόσμος, η ενδόμυχη όρασή του για τη ζωή και την κοινωνία. Όλα αυτά που έζησα παύδι ήταν το ξεκίνημά μου στον κόσμο, αλλά συγχρόνως και το ξεκίνημά μου στη λογοτεχνία.» Για τον συγχετισμό του με τον ποιητή της Ρομιοσύνης, βλ. Γιάννης Ρίτσος, Πρόωμα ποιημάτων και πεζά. Εισαγωγική μελέτη - έκδοση κειμένων: Γιώργος Ανδρειωμένος, Αθήνα: Κέδρος 2018, σ. 223 [=I.P., «Στερνοί αντίλαλοι. Απ' το ημερολόγιον ενός φθινοπού» <Φθινοπού> Αγίου Ιωάννου>, εφημ. Παρατηρητής, Χανιά, 8 Μαρτίου 1931, σ. 1δ-ε]: «Την ιδιοσυγκρασία πιστεύω σαν μόνη Μοίρα της φυχικής μας ζωής. Αν θελήσουμε να χτυπήσουμε τη Μοίρα μας, αναγκαστικά θα χτυπήσουμε την υπαρξή μας. Κάθε εμπόδιο που σάζουμε από γνώση σ' αυτό, είναι εμπόδιο στη ζωή μας. Η νίκη μας είναι η καταστροφή του εαυτού μας. Μόνη μας επιτυχία: ο θάνατος που φέρνουμε στον εαυτό μας. Μόνη μας χαρά: το σύντριμμα το δικό μας απ' τα ίδια μας τα χέρια. Είναι εξοίσια ωραίο: να κλαίς, να πονής απ' τον εαυτό σου, να σε πληγματίρα η άγρια χαρά του αφανισμού σου, η μέθη η ασύγκριτη του ιλίγγου. Αυτή ήταν πάντα η ζωή μου: να νικώ πεθαίνοντας.»
2. Από τη σειρά του Φρέντου Γερμανού στη δημόσια τηλεόραση: «Οι εκπομπές που αγάπησα» [βλ. <https://archive.ert.gr/73757-2/> και <https://www.youtube.com/watch?v=sgkfxQH6Yoo> (επίσκεψη: 07.04.2019)].
3. Πρβλ. όσα ο ίδιος επισημαίνει στην προαναφερθείσα συνέντευξή του στην Ελένη Ξένου (δ.π. σημ. 1): «Στην ουσία θα μπορούσαν να ήταν ένα βιβλίο κι' αυτό το λέω τώρα που τα βλέπω όλα μαζί, γιατί τότε μου βριάνων αυθόρυμτα, δεν το σκεφτόμουνα έτσι. Υπάρχει μια τροχιά που ξεκινάει από το “Ζητείται ελπίς” όπου είναι η ανοιχτήση της ελπίδας, πάσι στο “Σήμα Κινδύνου” όπου είναι η διαμαρτυρία για τον πόλεμο, μετά στο “Αρνούμαι” που είναι ακόμα πιο έντονο, στο “Λάθος” όπου πια ο άνθρωπος είναι μόνος του ενάντια στο καθεστώς και νικάει όμως στο τέλος ο ανθρώπινος παράγων. Δεν την προγραμμάτισα όμως ποτέ αυτή την τροχιά...»
4. Από συνέντευξη του συγγραφέα στην εκπομπή του Άρη Σκιαδόπουλου, «Νυχτερινός επισκέπτης», προβεβλημένη στην ΕΤ-1 το 1994 [βλ. <https://archive.ert.gr/7713/> (επίσκεψη: 07.04.2019)]. Πρβλ. τη συνέντευξη του συγγραφέα στην Όλγα Μπακούμαρου, «Η μοναξιά και η ελπίδα του Αντώνη Σαμαράκη», Γυναίκα, αριθ. 692, 21 Ιουλίου 1976, σσ. 8-12 και τη συναφή επισήμανση της Άννας Χρυσογέλου-Κατσή, «Αντώνης Σαμαράκης: “Πεζογράφος της κοινωνικής συνείδησης”», Παρουσία. Περιοδικό του Ε.Δ.Π. της Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, τ. Β', 1984, σ. 54 σημ. 9. Βλ. και Αντώνης Σαμαράκης, 1919-..., δ.π. (σημ. 1), σσ. 16, 17: «Πρωτότερο από το 1930-31, είχα στείλει ποιήματά μου σε δύο περιοδικά για παιδιά, “Παιδικός κόσμος” και “Η διάπλασις των παιδών”, και δημοσιεύθηκαν εκεί. Για τη συνεργασία στα δύο τούτα περιοδικά έπρεπε να πάρω φεύδωνυμο, ζήτησα και είχα τα φεύδωνυμα “Ιδανικό” και “Φωτεινό σκοτάδι”.»
5. Συγκεντρωμένη, πλέον, στον τόμο: Αντώνης Σαμαράκης, Ποιήματα (με σχέδια Παναγιώτη Τέτση, Αλέκου Φασιανού, Γιάννη Μπουτέα), πρόλογος-επιμέλεια: Θανάσης Θ. Νιάρχος, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη 2008· δεύτερη έκδοση, Αθήνα: Ψυχογιός 2016, απ' όπου αντλούνται και τα παραθέματα στην παρούσα εισήγηση. Με αφορμή τις δύο αυτές εκδόσεις, δημοσιεύτηκαν ορισμένες βιβλιοπαρουσιάσεις, από τις οποίες αναφέρονται, ενδεικτικά, οι ακόλουθες: Ειρήνη Μπέλλα, «Ο ποιητής Σαμαράκης», εφημ. Βραδυνή, 23 Νοεμβρίου 2008· Ελένη Μπιστικά, «“Μια καινούργια –και τόσο παλιά– φωνή”: Ποιήματα του Αντώνη Σαμαράκη, από τις εκδόσεις Καστανιώτη», εφημ. Η Καθημερινή, 5 Δεκεμβρίου 2008· Τέα Βασιλειάδου, «“Πρέπει να γράφω κάτι απλό και τρυφερό...”», εφημ. Ημερησία, 6 Δεκεμβρίου 2008· Βασίλης Κ. Καλαμαράς, «Ξεφυλλίζοντας», εφημ. Ελευθεροτυπία / ένθετο: «βιβλιοθήκη», τχ. 536, 16 Ιανουαρίου 2009· Αντώνης Σκιαδάς,

- «Διαβάζοντας τα ποιήματα του Αντώνη Σαμαράκη», *Βήμα Ιδεών*, τχ. 32, Δεκέμβριος 2009· Δημήτρης Γκιώνης, «Ο κόσμος του Αντώνη Σαμαράκη», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 10 Αυγούστου 2013· Ειρήνη Μπέλλα, «Παράθυρο στο φως με τη λάμψη της αγάπης. Επανακυλοφρόησαν τα “Ποιήματα” του Αντώνη Σαμαράκη με σεβασμό στη λογοτεχνική παρακαταθήκη», εφρυ. *Βραδυνή*, 3 Ιουλίου 2016· Τέσσα Μπάλα, «Ποιήματα – Αντώνης Σαμαράκης: Κριτική βιβλίου», στο: <https://www.culturenow.gr/poilemata-antwnis-samarakis-kritiki-viblio/> (ανάρτηση: 07.07.2016 - επίκεφη: 08.04.2019). Βλ. ακόμη, Άννα Χρυσογέλου-Κατσή, ό.π. (σημ. 4), σσ. 53-70 (ιδίως σσ. 54-55, όπου λόγος για την ενασχόληση του συγγραφέα με την ποίηση) και, κυρίως, Κάρολος Μητσάκης, «Μια ελάχιστα γνωστή πτυχή της λογοτεχνικής δραστηριότητας του Αντώνη Σαμαράκη», στον τόμο: *Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη*, επίλογή-επιμέλεια: Θανάσης Θ. Νιάρχος, Αθήνα: Καστανιώτης 2000, σσ. 131-138.
6. Σοφία Χατζηδημητρίου-Παράσχου, *Το περιοδικό «Παιδικός Κόσμος» (1930-1952)*. Συμβολή στην *Ιστορία του Νεανικού Παιδικού Τύπου. Διδακτορική Διατριβή*, Αθήνα: ΕΚΠΑ - ΠΤΔΕ - ΤΑΣ 2002, σσ. 178-179 και 202 σημ. 88-90, 318 [εκδόθηκε και αυτοτελώς από τις εκδόσεις Βογιατζή - ErmisGraphics, το 2007, και την Ελληνοεκδοτική, στα 2010]. Η σχετική αλληλογραφία στο περ. *Παιδικός Κόσμος*, τ. 1, τχ. 39, 27 Αυγούστου 1931, σ. 701 (πρβ.). Σοφία Χατζηδημητρίου-Παράσχου, στο ίδιο, σ. 202, σημ. 89).
7. Σοφία Χατζηδημητρίου-Παράσχου, στο ίδιο, σ. 179. Ας σημειωθεί ότι το φευδώνυμο *Ξανθός Ιππότης* ανευρίσκεται κάμποσες φορές στο περιοδικό (βλ. *Παιδικός Κόσμος*, τ. 1, τχ. 37, 13 Αυγούστου 1931, σ. 665 - τ. 2, τχ. 2 (54), 15 Δεκεμβρίου 1931, σ. 35 - τχ. 29 (81), 15 Σεπτεμβρίου 1932, σ. 497 - τχ. 31 (83), 5 Οκτωβρίου 1932, σ. 529 - τχ. 36 (88), 25 Νοεμβρίου 1932, σσ. 605, 606 - τ. 3, τχ. 1 (89), 5 Δεκεμβρίου 1932, σ. 16 - τχ. 3 (91), 25 Δεκεμβρίου 1932, σ. 47 - τχ. 4 (92), 5 Ιανουαρίου 1933, σ. 63 - τχ. 6 (94), 25 Ιανουαρίου 1933, σσ. 94, 95 - τχ. 9 (97), 25 Φεβρουαρίου 1933, σ. 143 - τχ. 10 (8), 5 Μαρτίου 1933, σ. 159 - τχ. 11 (99), 15 Μαρτίου 1933, σ. 175 - τ. 3, τχ. 19 (107), 5 Ιουνίου 1933, σ. 303 - τχ. 28 (116), 5 Σεπτεμβρίου 1933, σ. 447 και τ. 4, τχ. 9 (133), 25 Φεβρουαρίου 1934, σ. 143)· ωστόσο, δεν μπορεί να αποδοθεί με ακρότελεια στον συγγραφέα, αφού μάλλον αναφέρεται σε κάποιο Έδρας (βλ. *Παιδικός Κόσμος*, τ. 1, τχ. 37, 13 Αυγούστου 1931, σ. 665, όπου και εγκρίνεται το προσωνύμιο).
8. Σοφία Χατζηδημητρίου-Παράσχου, στο ίδιο, σ. 202 σημ. 90.
9. Η περίοδος αυτή εκτείνεται από τον Δεκέμβριο του 1930 έως τον Ιούνιο του 1934.
10. Υπάρχει, βέβαια, το φευδώνυμο *Ιδανική φυχή*, με το οποίο εμφανίζεται να αλληλογραφεί το περιοδικό· βλ. *Παιδικός Κόσμος*, τ. 1, τχ. 8, 22 Ιανουαρίου 1931, σσ. 143, όπου η σχετική αλληλογραφία και 144, όπου η έγκριση του εν λόγω φευδωνύμου· τχ. 28, 11 Ιουνίου 1931, σ. 503, όπου ταυτόχρονα εγκρίνεται το πεζό «Στ' ακρογιάλι» και απορρίπτεται η «Πρωνή θάλασσα» του αυτού συντάκτη· τχ. 48, 29 Οκτωβρίου 1931, σ. 865, όπου απορρίπτεται το γραπτό του «Σούδρουπο», καθώς και τχ. 51, 19 Νοεμβρίου 1931, σ. 919, όπου απαντά η σύνταξη σε γράμμα του και εγκρίνεται το κείμενό του «Φθινόπωρο»· το σύντομο κείμενο «Στ' ακρογιάλι», όπου περιγράφεται το φάρεμα μερικών μικρών φίλων, παρέα με καλοκάγαθους αλιεύς, δημοσεύτηκε στον *Παιδικό Κόσμο*, τ. 1, τχ. 33, 16 Ιουλίου 1931, σ. 592. Ωστόσο, το φευδώνυμο αυτό δύσκολα θα μπορούσε μπορεί να αποδοθεί στον Σαμαράκη, αφού πρόκειται για γυμναστόπαιδα συνεργάτη-κάποιο Λάρισας, όπως προκύπτει από τη σχετική αλληλογραφία· βλ. *Παιδικός Κόσμος*, τ. 1, τχ. 40, 3 Σεπτεμβρίου 1931, σ. 718 και τχ. 48, 29 Οκτωβρίου 1931, σ. 864. Για το εν λόγω φευδώνυμο, βλ. και *Παιδικός Κόσμος*, τ. 2, τχ. 11 (63), 15 Μαρτίου 1931, σ. 197. Όσο για το φευδώνυμο *Ελληνικόν Ιδεώδες*, βλ. πιο κάτω, σημ. 90.
11. Βλ. σχετικά, όσα σημειώνονται στο *Παιδικός Κόσμος*, τ. 1, τχ. 10, 5 Φεβρουαρίου 1931, σ. 179: «Του Σιγκάλ το Φεύγει, όχι καλό»· πρβλ. *Παιδικός Κόσμος*, τ. 1, τχ. 35, 30 Ιουλίου 1931, σ. 628: «Σιγκάλ. “Τύχη μια φορά”. Γνωστή η υπόθεσις από τις εφημερίδες.» Το εν λόγω φευδώνυμο προήλθε, κατά πάσα πιθανότητα, από το νωυτόπαιδο Σιγκάλ που πρωταγωνιστεί στις μυθιστορηματικές-εξωτικές αφηγήσεις του Paul d'Ivoi [=Paul Deleutre (1856-1915)], με τον ελληνικό τίτλο *Στη χώρα του μυστηρίου* (σε μτφρ. N. Σημηριώτη

- και Σ. Καζάζη), οι οποίες δημοσιεύονται στον *Παιδικό Κόσμο* σε 83 συνέχειες (τ. 1, τχ. 1, 4 Δεκεμβρίου 1930, σσ. 11-12 έως τ. 2, τχ. 31 (83), 5 Οκτωβρίου 1932, σσ. 525-527.
12. Βλ. *Παιδικός Κόσμος*, τ. 1, τχ. 10, 5 Φεβρουαρίου 1931, σ. 180: «Έγκρίσεις φευδωνύμων [...] Σιγκάλ, α., (Α.Σ.) [...].»
13. Βλ. *Παιδικός Κόσμος*, τ. 1, τχ. 20, 16 Απριλίου 1931, σ. 359, στη στήλη «Ασύρματος»: «—α 836— Σιγκάλ=Σαμαράκης. *T. στρατιώτης*.»
14. Σιγκάλ, «Πάθημα», *Παιδικός Κόσμος*, τ. 1, τχ. 52, 26 Νοεμβρίου 1931, σσ. 935-936. Τα κείμενα του Σιγκάλ «Πάθημα» και «Βραδυνό» είχαν ήδη γίνει δεκτά από τη σύνταξη του *Παιδικού Κόσμου*, τ. 1, τχ. 41, 10 Σεπτεμβρίου 1931, σ. 737· στο ίδιο τεύχος, σ. 736, η εξής απάντηση στη στήλη της αλληλογραφίας: «Σιγκάλ. Βέβαια, πρώτος εσύ, που με ξέχασες τόσον καιρό. Πιστεύω πως από δω και πέρα θα μου γράφης τακτικάτερα. Μ.Μ. έστειλα.»
15. Μέσω της στήλης «Ασύρματος»: βλ. συναφώς, *Παιδικός Κόσμος*, τ. 1, τχ. 32, 9 Ιουλίου 1931, σσ. 575, 576· τχ. 34, 23 Ιουλίου 1931, σ. 611· τχ. 36, 6 Αυγούστου 1931, σ. 648· τχ. 37, 13 Αυγούστου 1931, σσ. 665, 666· τχ. 38, 20 Αυγούστου 1931, σ. 684· τχ. 39, 27 Αυγούστου 1931, σ. 701 (πρβλ. πιο πάνω, σημ. 6)· τχ. 40, 3 Σεπτεμβρίου 1931, σ. 719· τχ. 41, 10 Σεπτεμβρίου 1931, σ. 737· τχ. 43, 24 Σεπτεμβρίου 1931, σ. 775· τχ. 44, 1 Οκτωβρίου 1931, σ. 794· τχ. 45, 8 Οκτωβρίου 1931, σ. 811· τχ. 46, 15 Οκτωβρίου 1931, σ. 830· τχ. 48, 29 Οκτωβρίου 1931, σ. 866· τχ. 51, 19 Νοεμβρίου 1931, σ. 920 και τ. 2, τχ. 13 (65), 5 Απριλίου 1932, σ. 234. Με σχετική ασφάλεια, μπορεί να υποτοθεί ότι το φευδώνυμο *Φώτος Σκοτάδης*, α., που εγκρίνεται στον *Παιδικό Κόσμο*, τ. 2, τχ. 6 (58), 25 Ιανουαρίου 1932, σ. 107, και μαρτυρείται και στο τχ. 7 (59), 5 Φεβρουαρίου 1932, σ. 125 (όπου, μάλιστα, συσχετίζεται με το *Φωτεινό Σκοτάδη*), ανήκει στον συγγραφέα. Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να είναι βέβαιος αν το φευδώνυμο *Νέμος*, α., το οποίο χρησιμοποιείται εδώ και που στο Σαμαράκης νιοθετεί πολλά χρόνια αργότερα στη συνεργασία του με το περ. Ακτίνες, ταυτίζεται τόσο πρώιμα με τον Σαμαράκη: βλ. *Παιδικός Κόσμος*, τ. 2, τχ. 1 (53), 5 Δεκεμβρίου 1931, σ. 18· τ. 3, τχ. 18 (106), 25 Μαΐου 1933, σ. 287· τχ. 20 (108), 15 Ιουνίου 1933, σσ. 319, 320· τχ. 21 (109), 25 Ιουνίου 1933, σ. 335· τχ. 23 (111), 15 Ιουλίου 1933, σ. 367 και τχ. 25 (113), 5 Αυγούστου 1933, σ. 400. Ας σημειωθεί ότι, την ίδια περίοδο, δημοσιεύονται στον *Παιδικό Κόσμο* πολλές ταξιδιωτικού (εξωτικού, γενικότερα) περιεχομένου περιγραφές, με την υπογραφή Ο *Πλοιάρχος Νέμος*, κατ' επίδρασιν, προφανώς του Captain Nemo (ή Prince Dakkar), γνωστού μυθιστορικού ήρωα του Ιουλίου Βερν (1828-1905): βλ. ενδεικτικά, τ. 1, τχ. 6, 8 Ιανουαρίου 1931, σ. 100· τχ. 7, 15 Ιανουαρίου 1931, σ. 123· τχ. 8, 22 Ιανουαρίου 1931, σ. 135· τχ. 11, 12 Φεβρουαρίου 1931, σ. 188· τχ. 15, 12 Μαρτίου 1931, σσ. 260-261· τχ. 17, 26 Μαρτίου 1931, σ. 296· τχ. 45, 8 Οκτωβρίου 1931, σ. 803· τχ. 48, 29 Οκτωβρίου 1931, σ. 855· τχ. 49, 5 Νοεμβρίου 1931, σσ. 876, 880· τχ. 51, 19 Νοεμβρίου 1931, σσ. 910-911· τ. 2, τχ. 1 (53), 5 Δεκεμβρίου 1931, σ. 7· τχ. 4 (56), 5 Ιανουαρίου 1932, σ. 61· τχ. 5 (57), 15 Ιανουαρίου 1932, σ. 85· τχ. 8 (60), 15 Φεβρουαρίου 1932, σ. 133· τχ. 13 (65), 5 Απριλίου 1932, σσ. 222-223· τχ. 17 (69), 15 Μαΐου 1932, σ. 302· τχ. 23 (75), 15 Ιουλίου 1932, σ. 393. Σε κάθε περίπτωση, το συγκεκριμένο φευδώνυμο (*Νέμος*) εμφανίζεται να εγκρίνεται και από τη Διάπλαση των *Παιδών*, περ. Β', έτος 54, τ. 39, τχ. 37, 13 Αυγούστου 1932, σ. 443, αλλά, μολονότι αποδίδεται σε αγόρι, τα αρχικά του πραγματικού ονόματός του (NB) δεν παραπέμπονται στον Αντώνη Σαμαράκη το ίδιο ισχύει και για τον *Πλοιάρχο Νέμο*, που εγκρίνεται από τη Διάπλαση και στη συνέχεια αλληλογραφεί με αυτόν και τον βραβεύει σε διαγωνισμό της (βλ. περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 35, 29 Ιουλίου 1933, σ. 419 - τχ. 45, 7 Οκτωβρίου 1933, σ. 539 και έτος 56, τ. 41, τχ. 29, 16 Ιουνίου 1934, σ. 346, αντίστοιχα), αφού το αγόρι στο οποίο αποδίδεται το φευδώνυμο έχει αρχικά ονόματος *ΕΒ*.
16. Για τη φύση και τη συμβολή του σπουδαίου αυτού περιοδικού, κατά την πρώτη περίοδο της μακρόχρονης κυκλοφορίας του, βλ. Βίκυ Πάτσιου, *Η Διάπλαση των Παιδών 1879-1922. Το πρότυπο και η συγκρότησή του*, Αθήνα: IAEN 1987.
17. Βλ. *Διάπλαση των Παιδών*, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 14, 4 Μαρτίου 1933, σ. 167, στη στήλη: «Έγκρίσεις φευδωνύμων»: «[...] Φωτεινό Σκοτάδη, α. (ΑΣ) [...].»
18. *Διάπλαση των Παιδών*, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 15, 11 Μαρτίου 1933, σ. 179.

19. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 17, 25 Μαρτίου 1933, σ. 201.
20. Στο ίδιο σ. 204 (με τον τίτλο: «193-194. Μεταγραμματισμοί»). Η λύση δίδεται τρεις και πλέον μήνες αργότερα (βλ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 32, 8 Ιουλίου 1933, σ. 384: «Ιδη-ήδη και Όχη-όχι»).
21. Βλ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 23, 6 Μαΐου 1933, σ. 276: «Ωδή ω γεννήσει τόκοι νείκος»· η λύση στο τχ. 38, 19 Αυγούστου 1933, σ. 456: «Ο Διογένης ήτο κυνικός»
22. Βλ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 32, 8 Ιουλίου 1933, σ. 384· η λύση στο τχ. 47, 21 Οκτωβρίου 1933, σ. 564: «Λαμία-Λάμια».
23. Βλ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 40, 2 Σεπτεμβρίου 1933, σ. 480: «οοιο - ιαει - οαει»· η λύση στο Η Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 56, τ. 41, τχ. 3, 16 Δεκεμβρίου 1933, σ. 36: «Οποιος βιάζεται σκοντάφτει».
24. Βλ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 48, 28 Οκτωβρίου 1933, σ. 576: «Αι κάτωθι ζητούμεναι 11 λέξεις έχουν από έν γράμμα κοινόν, πρώτον εις την πρώτην, δεύτερον εις την δευτέραν, τρίτον εις την τρίτην και ούτω καθεξής. Εκτός τούτου, ταρχικά των ένδεκα λέξεων αποτελούν αρχαίον ιστορικό ρητόν από πέντε μικράς λέξεις: Μεγάλη θεά· ομηρικός βασιλόπαις· πλανήτης· ευτυχής έκβασις αγώνος· επιθέτον εκ χρονικής μονάδος· ελληνικόν αρχιτελαγος· μέγας αθηναίος πολιτικός· ρήτωρ· μούσα· μέγας φιλόσοφος· νήσος Β. Παγωμένου Ωκεανού.» Η λύση δίδεται στο Η Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 56, τ. 41, τχ. 11, 10 Φεβρουαρίου 1934, σ. 132: «Το πτερωτόν γράμμα είναι το Η. Διά των αρχαίων σχηματίζεται το ρητόν: Ή ταν ή επν τας. Αι λέξεις: Ήρα, ΤΗλέμαχος, ΆρΗς, ΝίκΗ, ΗμερΗσιος, ΕπτάνΗς, ΠερικλΗς, ΙπποκράτΗς, ΤερψιχόρΗ, ΑριστοτέλΗς, ΣπιτσεβέργΗ». Θα μπορούσε δε να υποτεθεί ότι ο υπ' αριθ. «140. Γρίφος», που δημοσιεύεται στο Η Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 56, τ. 41, τχ. 13, 24 Φεβρουαρίου 1934, σ. 156, με την υπογραφή Φωτερό Σκοτάδι, του οποίου η λύση παρατίθεται στο τχ. 28, 9 Ιουνίου 1934, σ. 336, έχει επίσης συνταχθεί από τον Αντώνη Σαμαράκη, στον οποίο, επίσης, απονέμεται Γ' έπαινος στο πλάσιο του 263^ο Διαγωνισμού του περιοδικού «προς σύνθετον πνευματικών ασκήσεων» (βλ. τχ. 16, 17 Μαρτίου 1934, σ. 190): για την απαρχή της αλληλογραφίας του περιοδικού με το Φωτερό Σκοτάδι, βλ. Η Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 9, 28 Ιανουαρίου 1933, σ. 108: «αυτό, θα είδες, σου ενέκρινα και χαίρω πολύ· γράφε μου».
25. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 22, 29 Απριλίου 1933, σ. 262, και πάλι στη σελίδα συνεργασίας των συνδρομητών.
26. Βλ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 20, 15 Απριλίου 1933, σ. 239.
27. Βλ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 24, 13 Μαΐου 1933, σ. 288.
28. Βλ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 38, 19 Αυγούστου 1933, σ. 495, όπου η σύνταξη σημειώνει: «πολύ χάρηκα που ήρθες πρώτο στους διαγωνισμούς, εύγε!»
29. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 33, 15 Ιουλίου 1933, σ. 395.
30. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 45, 7 Οκτωβρίου 1933, σ. 539.
31. Αντ. Σαμαράκης, «Θάνατος», Σεκίνημα, φύλλο 11°, Νοέμβρης 1933, σ. 317. Ο δημιουργός θεωρούσε πως η συγκεκριμένη δημοσίευση σηματοδοτούσε, κατ' ουσίαν, την είσοδό του στα γράμματα· βλ. Αντώνης Σαμαράκης, 1919 - ..., δ.π. (σημ. 1), σ. 16, 17: «Ναι, δέκα χρονών ήμουν όταν έγραφα ένα ποίημα, το πρώτο μου ποίημα. Σιγά σιγά, ήρθαν και άλλα ποιήματα. Στίχοι αδέξιοι, πρωτόλεια ήταν, αλλά με αίσθημα διαμαρτυρίας, μια φωνή παιδιού εξέγερσης αντίκρυ στο πανόραμα κοινωνικής αδικίας και πολιτικής μισαλλοδοξίας που το παιδί αυτό είχε ξήσει και εξακολουθούσε να ζει στη γειτονιά του. Στην αρχή κρατούσα ακριφά τα φτωχά αυτά ποιήματα. Το πρώτο μου ποίημα από το ξεκίνημά μου στη λογοτεχνική προσπάθεια δημοσιεύθηκε στο μηνιαίο περιοδικό της Αθήνας “Ξεκίνημα” –ετσι, κατά σύμπτωση, ήταν το όνομα του περιοδικού–, στο τεύχος 11, Νοέμβρης 1933. Το ποίημα το είχα γράψει το 1932, δεκατριών χρονών. Το έλεγα “Θάνατος”. [...] Το “Ξεκίνημα” ήταν λογοτεχνικό περιοδικό για μεγάλους.»
32. Όπως των Στράτη Μυριβήλη, Τέλλου Άγρα, Κ. Θ. Δημαρά, Πέτρου Χάρη, Μ. Φιλήντα, Θράσου Καστανάκη, Διονυσίου Κοκκίνου, Γιάννη Γ. Σφακιανάκη και Απόστολου Μαγγανάρη.

33. Οι δημιουργοί και τα ποιήματα αυτά ήταν τα ακόλουθα: Σωτήρης Τζαβάρας, «Πού πάμε»; Γιάννης Φεργαδιώτης, «Μόνος»; Γιώργος Τσακίρης, «Χαμένες ώρες»; Άγγελος Νίκης, «Ανθρώπινο Δράμα»; Αντ. Σαμαράκης, «Θάνατος»; Βούλα Λεγγέρη, «Νυχτάτικο»; Μηνάς Δημάκης, «Δεν είμαι πια...»; Γιάγκος Φράγκος, «Ωρες απελπισίας».
34. Βλ. *To Ξεκίνημα, χρόνος Α'*, φύλλο δεύτερο, Φλεβάρης 1933, σ. 64.
35. Έγραφε χαρακτηριστικά: «Αντώνιον Ε. Σαμαράκην, Ενταύθα. – Περάστε απ' τα γραφεία μας». Η δε διεύθυνση των γραφείων του περιοδικού ήταν: Περγάμου 17, Αθήνα.
36. *To Ξεκίνημα, χρόνος Α'*, φύλλο πέμπτο, Μάρτιος 1933, σ. 172. Το εν λόγω περιοδικό, σε γενικές γραμμές, ενισχύει τον νεαρό μαθητή και επίδοξη ποιητή στα πρώτα του βήματα και σε όλλες περιστάσεις (βλ. *To Ξεκίνημα, χρόνος Α'*, 1933, σ. 208, εσώφυλλο τχ. Αυγούστου, πίσω εσώφυλλο τχ. Δεκεμβρίου, και χρόνος Β', 1934, πίσω εσώφυλλο τχ. Σεπτεμβρίου-Νοεμβρίου. Πρβλ. Άννα Χρυσογέλου Κατοή, δ.π. (σημ. 4), σ. 54 σημ. 12).
37. Εντύπωση προξενεί η καταχώρηση στις «Μικρές αγγελίες», υπ' αριθ. ΛΓ'-358, με την οποία προκηρύσσεται ποιητικός διαγωνισμός και σημειώνεται το φευδώνυμο του συγγραφέα ανάμεσα σε εκείνα που θα περίμενε ο συντάκτης της προκήρυξης να συμμετάσχουν στον αγώνα (βλ. Διαπλάσις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 30, 24 Ιουνίου 1933, σ. 360). Δεν μπορούμε, ωστόσο, να είμαστε σίγουροι αν το φευδώνυμο Φως Σκοταδιού, που εμφανίζεται στην αλληλογραφία της Διαπλάσεως (περ. Β', έτος 55, τ. 41, τχ. 16, 17 Μαρτίου 1934, σ. 191), μπορεί να αποδοθεί με ασφάλεια στον Σαμαράκη: «Χαίρω πολύ για την απόφαση σου, **Φως Σκοταδιού**. Ήταν καιρός βέβαια, αφού τρία τώρα χρόνια είσαι συνδρομητής μου. Σου ενέκρινα το φευδώνυμο της προτιμήσεώς σου, αν και να σου πω την αλήθεια, δεν το πολυκατάλαβα. Τί εννοείς εσύ μ' αυτό το "φως σκοταδιού"; Απλώς έκαμψες ένα οξύμωρο για γούστο, για παιχνίδι, ή έχει και κάποιο νόημα, τουλάχιστο για σένα; Να μου στείλεις και κομμάτι για τη Σελίδα και να μην απογοητευθής καθόλου αν τυχόν δεν εγκριθή. Δεν πετυχάνει κανείς πάντα με το πρώτο...», αφού το εγκριθέν φευδώνυμο αποδίδεται μεν σε άρρενα, αλλά με τα αρχικά ΙΣ (βλ. στο ίδιο, σ. 191: πρβλ. τχ. 20, 14 Απριλίου 1934, σ. 240· βλ. και τχ. 18, 31 Μαρτίου 1934, σ. 216 και τχ. 26, 26 Μαΐου 1934, σ. 311): ας σημειωθεί, πάντως, ότι στο τεύχος που πρωτεύμαφανίζεται το συγκεκριμένο φευδώνυμο, υπάρχει και το Φωτεινό Σκοτάδι, στην ακριβώς προηγούμενη σελίδα, όπου ανακοινώνονται τα αποτελέσματα του 263^{ου} διαγωνισμού «προς σύνθεσιν πνευματικών ασκήσεων» (βλ. πιο πάνω σημ. 24). Επίσης, δεν είναι απολύτως σίγουρο αν ταυτίζεται με τον συγγραφέα κάποιος Σ. Σαμαράκης που αναφέρεται στην αλληλογραφία, αλλά ως κάτοικος Χαλανδρίου (βλ. τχ. 19, 7 Απριλίου 1934, σ. 228): εκτός και αν θεωρήσουμε ότι την περίοδο αυτή (και όχι στα τελευταία χρόνια του στο δημοτικό σχολείο, καταπάτως αφήνεται να εννοηθεί στην αυτοβιογραφία του) ήταν που ο δημιουργός κατοικούσε –κατά σύσταση των γιατρών– στο πευκόφυτο τόπε Χαλάνδρι, λόγω κάποιας αδενοπάθειας (μιας μορφής «προφυματικής κατάστασης») από την οποία είχε προσβληθεί και ταλαιπωρήθηκε για περίπου μια δειτεία· βλ. σχετικά, Αντώνης Σαμαράκης, 1919 ..., δ.π. (σημ. 1), σσ. 25-27.
38. Από το δυσέρετο αυτό περιοδικό, και για την περίοδο που ο Σαμαράκης φοιτούσε στο Βαρβάκειο, ο υπογραφόμενος εντόπισε και διέτρεξε τα τεύχη της Μαθητικής Ζωής που κυκλοφόρησαν τονες μήνες Οκτώβριος 1933, Νοέμβριος 1933, Δεκέμβριος 1933 - Ιανουάριος 1934, Οκτώβριος-Νοέμβριος 1934, καθώς και το τχ. 3-4 του 1935.
39. Αντώνιος Ε. Σαμαράκης, «Από τα Χριστούγεννα. Αγία Νόχτα», Μαθητική Ζωή. Περιοδικόν Βαρβακείου Προτύπου Σχολής, έτος Γ', τχ. 3 και 4, Δεκέμβριος 1933 - Ιανουάριος 1934, σ. 33 (ως μαθητής της Ε' Κλασσικού). Αναδημοσιεύεται στον τόμο: Αντώνης Σαμαράκης, Ποιήματα..., δ.π. (σημ. 5), σ. 64, με την ένδειξη: 12/1933.
40. Αντώνιος Ε. Σαμαράκης, «Μετάφραση του α' στάσιμου της Αντιγόνης του Σοφοκλή» [στ. 333-374], Μαθητική Ζωή. Περιοδικόν Βαρβακείου Προτύπου Σχολής, έτος Δ', τχ. 3 και 4 - Β' (στο εξώφυλλο: έτος 4^{ου}, τχ. 2^{ου}), 1935, σ. 50 (ως μαθητής της ΣΤ' Κλασσικού).
41. Α. Ε. Σαμαράκης, «Μετάφραση του β' στάσιμου της Αντιγόνης του Σοφοκλέους» [στ. 583-625], Μαθητική Ζωή. Περιοδικόν Βαρβακείου Προτύπου Σχολής, έτος Δ', τχ. 1 και 2, Οκτώβριος-Νοέμβριος 1934, σσ. 30-31 (ως μαθητής της ΣΤ' Κλασσικού).
42. Βλ. όσα σημειώνονται στο: Αντώνης Σαμαράκης, 1919 ..., δ.π. (σημ. 1), σσ. 27-28 (: 28).

43. Βλ. σχετικά, Αντ. Ευρ. Σαμαράκης, «Η σημασία των Βαλκανικών αγώνων», *Μαθητική Ζωή. Περιοδικόν Βαρβακείου Προτύπου Σχολής*, έτος Γ', τχ. 1, Οκτώβριος 1933, σ. 1 (ως μαθητής της Ε' Κλασσικού). Επιγραμματικά διατυπωμένες εντυπώσεις από τη δημοσίευση του συγκεκριμένου κειμένου παρέχονται από τον Νικόλαο Μακρή (της Γ' Κλασσικού), στο: *Μαθητική Ζωή. Περιοδικόν Βαρβακείου Προτύπου Σχολής*, έτος Γ', τχ. 2, Νοέμβριος 1933, σ. 28.
44. Βλ. συναφώς, Αντ. Σαμαράκης, «Από την ζωήν του σχολείου. Η γιορτή μας», *Μαθητική Ζωή. Περιοδικόν Βαρβακείου Προτύπου Σχολής*, έτος Γ', τχ. 3 και 4, Δεκέμβριος 1933 - Ιανουάριος 1934, σσ. 40-41 (ως μαθητής της Ε' Κλασσικού).
45. Βλ. συναφώς, [Αντ. Ε.] Σαμ[αράκης], «Διάφορα. Απ' τη ζωή του Σχολείου», *Μαθητική Ζωή. Περιοδικόν Βαρβακείου Προτύπου Σχολής*, έτος Δ', τχ. 1 και 2, Οκτώβριος-Νοέμβριος 1934, σ. 32· στο αντίτυπο του περιοδικού που ελήφθη υπόψιν, η πιο πάνω υπογραφή έχει συμπληρωθεί χειρόγραφα με μελάνι, κατά πάσα πιθανότητα από τον προγενέστερο κάτοχό του, ο οποίος μάλλον γνώριζε τα πράγματα από πρώτο χέρι.
46. Βλ. σχετικά, Αντ. Σαμαράκης, «Λόγοι. Οι τρεις ιεράρχαι», *Μαθητική Ζωή. Περιοδικόν Βαρβακείου Προτύπου Σχολής*, έτος Δ', τχ. 3 και 4 - Β' (στο εξώφυλλο: έτος 4^ο, τχ. 2^ο), 1935, σσ. 43-46 (ως μαθητής της ΣΤ' Κλασσικού).
47. Βλ. σχετικά, Αντώνης Ε. Σαμαράκης, «Αναλύσεις και μεταφράσεις. "Πολλά τα δεινά κουδένα ανθρώπου δεινότερον πέλει"», στο ίδιο, σσ. 48-50 (και πάλι ως μαθητής της ΣΤ' Κλασσικού)· αμέσως δε μετά το πέρας της «ανάλυσής» του, παρατίθεται, στη σ. 50, με την υπογραφή Αντώνιος Ε. Σαμαράκης και την αυτή ένδειξη τάξης, η «Μετάφραση του α'. στάσιμου της Αντιγόνης του Σοφοκλή», που παρατέθηκε πιο πάνω (σημ. 40).
48. Κατά πάσα πιθανότητα, η ακόλουθη απάντηση που δίδεται στη σήλη αλληλογραφίας του συγκεκριμένου εντύπου (*Μαθητική Ζωή. Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολή*, έτος ΣΤ', τχ. 1, 15 Δεκεμβρίου 1936, σ. 31) σε κάποιον Κ. Σαμαράκην, δεν φαίνεται να απευθύνεται στον γνωστό συγγραφέα, μας και ο τελευταίος είχε αποφοιτήσει από το Βαρβάκειο στα 1935, ενώ ο αποδέκτης του μηνύματος μάλλον φοιτούσε τότε στην Α' τάξη: «Διήγηση πολύ ξερή, σε γλώσσα μιχτή χωρίς γλωσσορότητα. Και γενικά χωρίς λογοτεχνική πνοή»· άλλωστε, ας σημειωθεί ότι ο συνονόματος του συγγραφέα Κ. Σαμαράκης, μαζί με τον συμμαθητή του Μ. Πασσά, είχαν για ένα διάστημα τιμωρηθεί με αποκλεισμό από την κίνηση του εντύπου, «διότι απέστειλαν προς δημοσίευση έργα ξένων ως ιδικά των» (βλ. *Μαθητική Ζωή. Βαρβάκειος Σχολή*, έτος Ζ', τχ. Β', χωρίς χρονολογική ένδειξη, σ. 24).
49. Κ. Ευσταθιάδης, «Ο συμμαθητής μου Σ.», *Μαθητική Ζωή. Περιοδικόν Βαρβακείου Προτύπου Σχολής*, έτος Γ', τχ. 3 και 4, Δεκέμβριος 1933 - Ιανουάριος 1934, σ. 64 (ως μαθητής της Ε' Κλασσικού). Ας επισημανθεί ότι στο αντίτυπο που διεξήλθε ο υπογραφόμενος, δίπλα από το Σ. του τίτλου έχει προστεθεί με μελάνι, εντός παρένθεσης, το όνομα του συγγραφέα: (Σαμαράκης). Προφανώς, ο αρχικός κάτοχος του αντιτύπου του συγκεκριμένου τεύχους γνώριζε με ασφάλεια σε ποιον αναφερόταν ο Κ. Ευσταθιάδης.
50. Βλ. τα στοιχεία της έκδοσης πιο πάνω, σημ. 5.
51. Βλ. τις συναφείς βιβλιογραφικές ενδείξεις που παρέχονται από την Άννα Χρυσογέλου-Κατσή, ό.π. (σημ. 4), σσ. 245-247 σημ. 10, 13, 14 (χυρίως), 15 και 16.
52. Ο Σαμαράκης ήταν ένας από τους νοούντος του Κώστα Βρεττάκου, γιού του Νικηφόρου.
53. Αντώνης Σαμαράκης, «Αφιέρωμα», *Νεοελληνικά Γράμματα*, τχ. 186, 22 Ιουνίου 1940, σ. 10.
54. Δακτυλόγραφο, παρατιθέμενο φωτογραφικά και μεταγραφόμενο από τον Δημήτρη Κονιδάρη, στις 20.05.2018, στην προσωπική του σελίδα [<https://www.facebook.com/dimkonidaris?...> επίσκεψη: 08.04.2019]], με την ένδειξη: «Ένα ποίημα του Αντώνη Σαμαράκη (ανέχοτο, όπως νομίζω) μου το είχε στέλεχε δακτυλόγραφημένο, φέρει ημερομηνία 21 Μαΐου 1953, σε επιστολή της 3^{ης}/12/1962.» (Η ανάρτηση αναπαράγεται αυτούσια και στο: «Αντώνης Σαμαράκης - Antonis Samarakis» [<https://www.facebook.com/pg/Antonis.Samarakis.author/posts/>]; η επίσκεψη έγινε στις 08.04.2019.)
55. Η χρονολογική κατανομή των συζητούμενων ποιημάτων, σύμφωνα με τη διάταξή τους στην ως άνω έκδοση (βλ. σημ. 5), έχει ως εξής: 1931: 1· 1932: 1· 1933: 2· 1935: 1· 1936: 9· 1937: 3· 1938: 1· 1939: 3· 1940: 10· 1941: 1· 1942: 1· 1943: 8· 1944: 2· 1945: 2· 1946: 8· 1947: 3·

- 1948: 3· 1949: 3· 1950: 4· 1951: 4· αχρονολόγητα: 75 – σύνολο: 145. Όσο και αν διαλευκανθούν τα οικεία δεδομένα, το ποσοτικό αυτό εξαγόμενο δεν πρόκειται, κατά τη γνώμη του γράφοντος, να διαιροροποιηθεί σημαντικά.
56. Άννα Χρυσογέλου-Κατσή, δ.π. (σημ. 4), σσ. 54-55.
57. Βλ. τα ποιήματα (από την έκδοση που παρατίθεται στη σημ. 5, στην οποία, άλλωστε δίδονται όλες οι παραπομπές που ακολουθούν πιο κάτω, στις σημ. 58-79): «Αν ήμουν» (σ. 19), «Ένα παιδί φτερούγισε» (σ. 38-39), «Ευαγγελισμός» (σ. 85), «Ηλιε μου, για χαμήλωσε...» (σ. 87-88), «Καινούργια ιστορία» (σ. 92-93), «Το μωρό μας κάνει νάνι» (σ. 161), «Ταξιδάκι» (σ. 163), «Το καλό φεγγαράκι» (σ. 197-198). Πρβλ. όσα σημειώνει συνοπτικά η Άννα Χρυσογέλου-Κατσή, δ.π. (σημ. 4), σ. 53 σημ. 1, ως προς τις σχέσεις ποιημάτων του Σαμαράκη με το δημοτικό τραγούδι.
58. Βλ. το ποίημα: «[Να βγάζω]» (σ. 109).
59. Βλ. το ποίημα: «Ένα παιδί γράφει στον Χριστό» (σ. 117).
60. Βλ. τα ποιήματα: «[..Εξω ο άνεμος να ταξιδεύει]» (σ. 36), «Κυρά των αγριμιών» (σ. 111), «Παραμύθι, ίσως...» (σ. 119), «Πάρινω αμπάριζα...» (σ. 157).
61. Βλ. το ποίημα: «Η φωλίτσα» (σ. 193).
62. Βλ. το ποίημα: «Τα κυκλαμινά» (σ. 187).
63. Βλ. το ποίημα: «Ύμνος του Βαρβακείου» (σ. 188).
64. Βλ. τα ποιήματα: «Έγώ κι εσύ» (σσ. 40-42), «Το τελευταίο ποίημα του Καβάφη» (σ. 104).
65. Βλ. τα ποιήματα: «Εις λεύκωμα κάρης» (σ. 17), «Ξένα κι άγνωστα» (σ. 26), «Εδώ ήταν όνειρο» (σ. 32), «Επιτάφιο σχέδιο» (σ. 37), «Ελεγείο σε μια χίμαιρα» (σ. 43), «Θάνατος» (σ. 47), «Οραμα ζωής» (σ. 53), «Ένας νέος απ' την Ελλάδα» (σ. 74), «Το παιδί που χτυπάει το τύμπανο την αποκριά στην Ελλάδα» (σ. 75), «Δίστιχα» (σ. 105).
66. Βλ. τα ποιήματα: «Ελεγείο» (σ. 27).
67. Βλ. τα ποιήματα: «Ένα γράμμα» (σσ. 29-30), «Στον κύριο Κάρολο Κουν που τον αγαπώ» (σ. 57), «Μουσική δωματίου» (σ. 106), «[Ενα κορίτσι προσεύχεται κάτω]» (σ. 108).
68. Βλ. τα ποιήματα: «Δισταγμοί» (σ. 21), «Μακριά» (σ. 50), «[Στην ελιά]» (σ. 71), «Αγωνία» (σ. 81), «Το πρόσωπό μου» (σ. 102).
69. Βλ. τα ποιήματα: «Κάτι» (σ. 22), «[Ένα κορίτσι προσεύχεται κάτω]» (σ. 108), «Γύρω-γύρω όλοι» (σσ. 123-124).
70. Βλ. τα ποιήματα: «[Ω, χαμηλώστε αυτό το φως]», «Τα κλειστά παράθυρα» (σ. 103), «Φτάνει...» (σ. 167).
71. Βλ. τα ποιήματα: «Το δέντρο μου», «Η τελευταία νύχτα του Θεού» (σ. 46), «Οι σιαμαίοι» (σ. 54), «Ύποφήριος άγνωστος στρατιώτης» (σ. 58), «Η γη» (σ. 86), «Οι νικηταί» (σ. 100), «Με το χάραμα κινάμε...» (σ. 174).
72. Βλ. τα ποιήματα: «Πρόδοιος» (σσ. 34-35), «Ο Χριστός αναστήθηκε στη Δραπετώνα» (σ. 51), «Κάνε το καλό» (σ. 68), «Η άνοιξη που έρχεται...» (σσ. 89-90), «[Κάστανα βροσμένα]» (σ. 150), «Καλοσύνη» (σ. 152), «Σκηνές του δρόμου» (σσ. 158-159), «Ψιγαλίζει...» (σσ. 168-169), «Ωρα έντεκα και κάτι...» (σσ. 171-172), «Στο νυχτερινό» (σ. 196).
73. Βλ. τα ποιήματα: «Οι παράλληλοι» (σ. 52), «Χριστούγεννα, 1950» (σ. 60), «Ηλιε μου, για χαμήλωσε...» (σσ. 87-88), «Ένα παιδί γράφει στον Θεό» (σ. 130), «Ένα παιδί γράφει στον Θεό» (σ. 132), «Ελεγείο» (σσ. 143-144), «Μικρό αναστάσιμο» (σ. 145), «Ένα γράμμα» (σ. 182).
74. Βλ. τα ποιήματα: «[Δεν ξεχνώ]» (σ. 62), «Κύπρος» (σ. 190). Το δεύτερο ποίημα του Σαμαράκη για την Κύπρο, μελοποιημένο και στο: Ιωάννης Δ. Μαργαζιώτης, Η μουσική του σχολείου. Θεωρία - μελωδικάν ασκήσεις - τραγούδια, προς χρήσιν των Γυμνασίων, Παρθεναγωγείων, Παιδαγωγικών Ακαδημιών και των εν τω Πανεπιστημίων Αθηνών μετεκπαδευμένων Δημοδιδασκάλων, Αθήναι: Έκδοσις Φιλ. Νόκα [1954], σσ. 104-105. πρβλ. <https://www.youtube.com/watch?v=PVXSkj2ccbI> (επίσκεψη: 07.04.2019). Για τη σχέση του Σαμαράκη με την Κύπρο βλ. και Γιώργος Γεωργής, «Ενιαί και ένα σχόλια για τον Σαμαράκη», στον τόμο: Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη..., δ.π. (σημ. 5), σσ. 33-39.
75. Βλ. τα ποιήματα: «Οι μάρτυρες» (σ. 76), «Επιτύμβιο» (σ. 107), «Εμπρός» (σ. 134), «Η πα-

- τρίδα μου» (σσ. 146-147), «Η Ελλάδα δεν πεθαίνει» (σσ. 148-149), «Η 25^η Μαρτίου» (σ. 189), «Στην πατρίδα» (σ. 195). Τα ποιήματα «Εμπρός» και «Στην πατρίδα», μελοποιημένα και στο: Ιωάννης Δ. Μαργαζιώτης, ό.π. (σημ. 74), σσ. 105 και 100-101, αντίστοιχα. Όπως σημειώνεται και στη σ. 200 των Ποιημάτων, στη βάση του χειρογράφου(;) με τα δύο αυτά στιχουργήματα υπάρχει η εξής ιδιόχειρη σημείωση: «Το έγραφα το 1932, 13 χρόνων. Το μελοποίησε ο καθηγητής μου της μουσικής στο Βαρβάκειο αείμνηστος Ιωάννης Μαργαζιώτης και το τραγουδόύσε η χορωδία του σχολείου. Είναι στις σελίδες του βιβλίου του “Η μουσική του σχολείου”».
76. Βλ. τα ποιήματα: «Αγαπούσαμε κάποτε τη θάλασσα» (σ. 18), «Γράμμα στον Παύλο» (σ. 20), «Δεν είμαι σαν άλλοτε» (σσ. 23-24), «Εσκαφα μέσα μου βαθιά» (σ. 31), «Δυο λόγια στον Χριστό» (σ. 33), «Εγώ κι εσύ» (σσ. 40-42), «Η μεγάλη ώρα» (σσ. 44-45), «Θα γίνει ο τρίτος πόλεμος;» (σσ. 48-49), «[Οταν εγκαταλείψουμε]» (σ. 55), «[Είμαι σαν το παιδί]» (σ. 61), «Ανοίγω την καρδιά μου» (σ. 63), «Άγια Νόχτα» (σ. 64), «Η αγάπη γράφει την Ιστορία» (σσ. 65-66), «Η πίστη» (σ. 67), «Ποτέ δεν είναι αργά» (σ. 69), «Στο δρόμο σου» (σ. 70), «Ταρσίζιος» (σσ. 72-73), «Απόστολοι του 1946» (σ. 77), «Veni, vidi, vici...» (σ. 82), «Δυο λόγια» (σ. 83), «Ένα γράμμα» (σ. 84), «Καινούργια ιστορία» (σσ. 92-93), «Κάτι απλό» (σσ. 94-95), «Πέσσα, 1950» (σ. 101), «Προανάρχουσμα» (σ. 110), «Διάλειμμα με φεγγαράκι» (σσ. 126-127), «Η σπίθα που τη λεν αγάπη...» (σσ. 140-141), «Η καρδιά σου» (σ. 142), «Οταν θα μεγαλώσω» (σ. 156), «Το μαρό μας κάνει νάνι» (σ. 161), «Το ρολόι που χτυπά» (σ. 162), «Χριστουγεννιάτικο» (σ. 170), «Καινούργιος δρόμος» (σ. 175), «Πού είναι το κλειδί;» (σσ. 176-177), «Πάντα μαζί!» (σ. 183), «Εκατό τοις εκατό» (σ. 191), «Το τζάμι» (σ. 192), «Τί να φρηγθώ;» (σ. 194).
77. Βλ. τα ποιήματα: «Παράκληση» (σ. 56), «Φιλοδοξίες» (σ. 59), «Απόφει αρχίζομε τη ζωή μας» (σσ. 78-80), «Ευαγγελισμός» (σ. 85), «Καλέ μου φίλε...» (σ. 91), «Καινούργιο κρασί» (σσ. 96-97), «Να ρθεί το βράδυ αυτό» (σσ. 98-99), «Ένα παιδί γράφει στον Θεό» (σσ. 112-113), «Ένα παιδί γράφει στον Θεό» (σ. 114), «Τί θά 'θελα» (σ. 115), «Ένα παιδί γράφει στον Χριστό» (σ. 116), «Ένα παιδί γράφει στον Χριστό» (σ. 117), «Ένα παιδί γράφει στον Θεό» (σ. 118), «Άγγελέ μου» (σ. 120), «Ανεβαίνω στη μηλιά» (σ. 121), «Δόξα σοι ο Θεός» (σσ. 124-125), «Δυο φτερά» (σ. 128), «Ένα παιδί γράφει στον Θεό» (σ. 129), «Ένα παιδί γράφει στον Θεό» (σ. 131), «Έγώ δεν ξέρω γράμματα...» (σ. 133), «Είναι μια μουσική» (σσ. 135-136), «Ένα παιδί γράφει στον Θεό» (σ. 137), «Η Σταμάτα» (σσ. 138-139), «[Παρακαλώ σε, Κύριε]» (σ. 151), «Όλα δικά σου» (σ. 155), «Παράκληση» (σ. 160), «Ταξιδάκι» (σ. 163), «Οταν βραδιάζει...» (σ. 173), «Άναφέ μου το κεράκι...» (σ. 178), «Βραδινό» (σσ. 179-180), «Ευχαριστά» (σ. 181), «[Πάρτε τώρα το δικό σας τραγούδι]» (σ. 184), «Το θέλημά σου» (σ. 185), «Ως το τέλος» (σ. 186), «Το καλό φεγγαράκι» (σσ. 197-198).
78. Βλ. το ποίημα «Ο Κωστάκης» (σσ. 153-154).
79. Βλ. το ποίημα: «Τρία τέταρτα στη στάση» (σσ. 164-166).
80. Βλ. όσα οξύδερκώς σημειώνει ο Κάρολος Μητσάκης, ό.π. (σημ. 5), ειδικά ως προς τη συνετογραφία του Σαμαράκη.
81. Πρβλ. όσα σημείωνε ο Μ. Ι. Δεσύλλας, στο περ. Το πρώτο σκαλάρι του Φεβρουάριο του 1955, με αφορμή την κυκλοφόρηση του έργου Ζητείται ελπίζ: «[...] Υπάρχει πολλή ειλικρίνεια στα πεζογραφήματα του κ. Σαμαράκη κι ακόμη, αυτή η θερμή και γεμάτη αγωνία ανάστα του ανθρώπου που υποφέρει, όχι μόνο για τα δικά του παθήματα αλλά κυρίως, γιατί ο πλησίον του δεινοπαθεί. Κ' είναι αυτός ο πόνος πολύ πειστικός, γιατί είναι απαλλαγμένος από κάθε “φιλολογική” διάθεση, από κάθε εκχήτηση. Ο κ. Σαμαράκης δεν είναι “φιλόλογος”. Είναι άνθρωπος. [...]» (Το παράθεμα από το «Π», «Τα χέρια δως μου να κάψουμε τα σύνορα του κόσμου», Πόρφυρας, τχ. 165, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2017, σσ. 181-182.)
82. Από συνέντευξη του συγγραφέα στην εκπομπή του Άρη Σκιαδόπουλου, «Νυχτερινός επισκέπτης», ό.π. (σημ. 4).
83. Από τη σειρά του Φρέντυ Γερμανού στη δημόσια τηλεόραση: «Οι εκπομπές που αγάπησα», ό.π. (σημ. 2).

84. Βλ. και όσα σημειώνονται με αστερίσκο στο ποίημα «Απόψε αρχίζουμε τη ζωή μας» (Αντώνης Σαμαράκης, *Ποιήματα...* δ.π. (σημ. 5), σ. 78), που είναι αφιερωμένο στους επιστήμονες, λογοτέχνες και καλλιτέχνες που υπέγραψαν τη δήλωση: «Η δήλωση των Ελλήνων επιστημόνων, λογοτεχνών και καλλιτεχνών, που υπήρξε η αφορμή να γραφεί το ποίημα “Απόψε αρχίζουμε τη ζωή μας”, δημοσιεύτηκε στο περιοδικό “Ακτίνες” το 1946. Η δήλωση διεκήρυξε την ανάγκη μετά τη λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, να ξαναβρούν οι άνθρωποι τις χριστιανικές αξίες».

Για το περιοδικό *Ακτίνες*, βλ. όσα σημειώνονται εντελώς συνοπτικά στον ιστοχώρο: <http://www.greekhistoryrepository.gr/archive/item/5996> (επίσκεψη: 08.04.2019): «Περιοδική έκδοση που πρωτοεκδόθηκε το 1938 στην Αθήνα από μια ομάδα νέων επιστημόνων, με επικεφαλής τον καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αλέξανδρο Τσιριντάνη οι οποίοι είχαν ίδρυσει τον σύλλογο “Χριστιανική Ένωσις Επιστημόνων”. Το περιοδικό κυκλοφορεί ανελλιπώς μέχρι σήμερα (2017). Σύμφωνα με τον ιστότοπο του περιοδικού “στις στήλες του κυριαρχούν άρθρα για την επιστήμη, τη φιλοσοφία, τα κοινωνικά ζητήματα κλπ.”».

Σύμφωνα δε με όσα παρέχονται, και πάλι εντελώς ενδεικτικά, στον αυτό ιστοχώρο [<http://www.greekhistoryrepository.gr/archive/item/7158>] (πρόσβαση: 08.04.2019): «Η Χριστιανική Ένωση Επιστημόνων ιδρύθηκε το 1937 με πρωτοβουλία του προϊσταμένου της Αδελφότης Θεολόγων “Η Ζωή” Σεραφείμ Παπακώστα και του καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αλέξανδρου Τσιριντάνη. Η ένωση αυτή λειτουργεί υπό την πνευματική καθοδήγηση Αδελφότης Θεολόγων “Η Ζωή”. Στα χρόνια του εμφυλίου διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στον αντικομιουνιστικό στρώνα αναλαμβάνοντας τις πνευματικές - χριστιανικές διαστάσεις αυτού του αγώνα συμμετέχοντας στις δράσεις του Συλλόγου “Το Ελληνικόν Φωσ”».

Ο αρχιμανδρίτης Σεραφείμ Παπακώστας (1892-1954) δραστηριοποιήθηκε έντονα στους κύκλους της Ζωής και επί των ημερών του (1927-1954) «η αδελφότητα έζησε τα καλύτερα χρόνια της», καθώς σημειώνει ειδικός ερευνητής (Christoph Maczewski, *H κάνηση της Ζωής στην Ελλάδα. Συμβολή στο πρόβλημα της παραδόσεως της Ανατολικής Εκκλησίας*, μτφρ. π. Γεώργιος Μεταλληνός, Αθήνα: εκδ. Αρμός 2002, σ. 46). Μάλιστα, στα χρόνια που ο Παπακώστας υπήρξε προϊστάμενος της Οργάνωσης αυτής, διευρύνθηκε εντυπωσιακά η «ιεραποστολική» δράση της, χρησιμοποιώντας αφενός μεν, τα Κατηχητικά Σχολεία ως βάση για τη μεθοδική και δικτυωμένη εξάπλωσή της (αφού αυτά αυξήθηκαν, μέσα σε μια δεκαετία (1926-1936), από 7 σε 300, με 35.000 εγγεγραμμένους μαθητές, και απέσπασαν το πρώτο βραβείο στο διεθνές συνέδριο Κατηχητικών Σχολείων στο Όσλο), αφετέρου δε, τη δημοσίευση πλήθους φυλλαδίων και συναφών εκδόσεων τα οποία διακινούσαν επιμέρους σωματεία που υπηρετούσαν τους σκοπούς της Ζωής, στην προσπάθειά της να επιτύχει, τρόπον τινά, «μια γενική ελληνική αφύπνιση» (βλ. σχετικά, Χρήστος Γιανναράς, *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*, Αθήνα: εκδ. Δόμος 1992, σσ. 370-371 και Christoph Maczewski, δ.π., σσ. 46, 51· πρβλ. το λήμμα για τον Σεραφείμ Παπακώστα στη *Βικιπαίδεια* [<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CE%B5%CF%81%CE%BF%CE%86%CE%B5%...> (επίσκεψη: 08.04.2019])].

Ψυχές δε του περιοδικού *Ακτίνες*, που στα μεταπολεμικά χρόνια έφτασε τους 40.000 συνδρομητές, υπήρξαν ο προαναφερθείς, πολυγράφος όσο και συντροπακός, νομικός-καθηγητής Αλέξανδρος Τσιριντάνης (1903-1977), ο οποίος υπέγραψε τα ηθικοπλαστικά κείμενά του ως Π. Μελίτης, και ο πασίγνωστος στους τότε νεανικούς χριστιανικούς κύκλους Αλέξανδρος Γκιάλας (1915-1948), που δημοσίευε τα ποιήματά του ως Γ. Βερίτης (πρβλ. Χρήστος Γιανναράς, δ.π., σ. 373).

85. Αναφερόμαστε στον τόμο: *Το τραγούδι του παιδιού. Ανθολογία της «Δαμασκού»*, πρόλογος Π. Μελίτη, Αθήνα 1948, σσ. 296-297· στην ανθολογία αυτή ο Σαμαράκης συμμετέχει με 48 ποιήματα, χρησιμοποιώντας το φευδώνυμο *Ιωσήφ Κυπριανός*, με το οποίο συνήθως υπέγραψε τους στίχους του στις *Ακτίνες* – πρβλ. Άννα Χρυσογέλου-Κατσή, δ.π. (σημ. 4), σ. 55 σημ. 15. Ας σημειωθεί, ακόμη, ότι αρκετά «χριστιανικά» ποιήματα του Σαμαράκη περιλήφθηκαν και στο: Σήφης Γ. Κόλλιας, *Θρησκευτική Ανθολογία Ποιήσεως 1453-1972*,

πρόδογος αρχιεπισκόπου Αμερικής Ιακώβου, Αθήναι - Νέα Υόρκη 1973, τόμος Ε', σσ. 2113-2116· δεν γνωρίζουμε, ωστόσο, αν ο συγγραφέας είχε δώσει τη συγκατάθεσή του προς τούτο.

86. Θανάσης Θ. Νιάρχος, «Ο ποιητής Αντώνης Σαμαράκης» στον τόμο: Αντώνης Σαμαράκης, Ποιήματα, δ.π. (σημ. 5), σσ. 14, 16. Πρβλ. όσα εύστοχα σημειώνει η Ειρήνη Μπέλλα, «Παράθυρο στο φως με τη λάμψη της αγάπης...», δ.π. (σημ. 5): «Εκεί, λοιπόν στην αυγή της ζωής του, ως έφηβος και ως νέος άνδρας, ανιχνεύει κανείς τα πρώτα σπαράγματα που θα συνθέσουν αργότερο τον πυρήνα του πεζογραφικού του έργου. Η αγάπη για τον άνθρωπο, η καθημερινότητα της ταπεινότητας, μια καθάρια και άδολη φυχή, η δίφα για ελπίδα, η αισιοδοξία καθρεπτίζονται στην ποιητική του δημιουργία. Και αν υπάρχει μια τομή στο έργο του, χωρίζοντάς το στην περίοδο που γράφει μόνο ποίηση και στην βασική και κυρίαρχη λογοτεχνική του περίοδο που έχει αφοσιωθεί στον πεζό λόγο, ωστόσο διαπιστώνει κανείς ότι και οι δύο διαφορετικές μορφές γραφής είναι το όχημα που οδηγούν σε ένα ενιαίο δρόμο. Διαφοροποιείται η σύμβαση της γραφής αλλά ταυτόχρονα ενοποιείται σε μια κοινή διαδρομή. Και ο αναγνώστης προσλαμβάνει ένα και μόνο συναρπαστικό αιφήγμα. Αυτό της αγάπης.»
87. Βλ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 28, 10 Ιουνίου 1933, σ. 336 και έτος 56, τ. 41, τχ. 29, 17 Ιουνίου 1934, σ. 348.
88. Βλ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 56, τ. 41, τχ. 14, 3 Μαρτίου 1934, σ. 167.
89. Βλ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 40, 2 Σεπτεμβρίου 1933, σ. 480.
90. Ας σημειωθεί ότι στο περ. Διάπλασις των Παιδών, περ. Β', έτος 55, τ. 40, τχ. 36, 5 Αυγούστου 1933, σ. 431, εγκρίνεται το φευδώνυμο: Ελληνικόν Ιδεώδες α. (ΑΣ) τόσο το φύλο όσο και τα αρχικά που το συνοδεύουν, θα μπορούσαν να παραπέμπουν στον νεαρό τότε Αντώνη Σαμαράκη. Το περιοδικό αλληλογραφεί με το Ελληνικόν Ιδεώδες στα τχ. 37, 12 Αυγούστου 1933, σ. 443, τχ. 39, 26 Αυγούστου 1933, σ. 467, τχ. 41, 9 Σεπτεμβρίου 1933, σ. 491, τχ. 49, 4 Νοεμβρίου 1933, σ. 588, τχ. 50, 11 Νοεμβρίου 1933, σ. 600, έτος 56, τ. 41, τχ. 6, 6 Ιανουαρίου 1934, σ. 71 (μάλιστα, στο ίδιο τχ., σ. 72, ανανεώνεται το συγκεκριμένο φευδώνυμο), τχ. 16, 17 Μαρτίου 1934, σσ. 190, 191, τχ. 22, 28 Απριλίου 1934, σσ. 263-264, τχ. 23, 5 Μαΐου 1934, σ. 276 και τχ. 30, 23 Ιουνίου 1934, σ. 360, ενώ φιλοξενεί σύντομο ανέκδοτό του στα τχ. 40, 2 Σεπτεμβρίου 1933, σ. 478, χαριτωμένο πεζό του αποδομένο από τα γαλλικά στο τχ. 42, 16 Σεπτεμβρίου 1933, σ. 501 και πνευματικές του ασκήσεις στο τχ. 44, 30 Σεπτεμβρίου 1933, σ. 528 και στο έτος 56, τ. 41, τχ. 8, 20 Ιανουαρίου 1934, σ. 96. (Ας ληφθεί υπόψιν ότι το Ελληνικόν Ιδεώδες συναντά κανείς ως φευδώνυμο και στην αλληλογραφία του περ. Παιδικός Κόσμος, τ. 1, τχ. 50, 12 Νοεμβρίου 1931, σσ. 901, 902.) Με το αυτό φύλο και αρχικά ονόματος (α., ΑΣ) εγκρίνεται την ίδια περίοδο από τη Διάπλασι και το φευδώνυμο Φωτοβόλο Αστρο, του οποίου, μάλιστα, δημοσιεύεται σύντομο ανέκδοτο (βλ. περ. Β', έτος 56, τ. 41, τχ. 9, 27 Ιανουαρίου 1934, σ. 107 και τχ. 30, 23 Ιουνίου 1934, σ. 358, αντίστοιχα). Τέλος, στη Διάπλασι των Παιδών, περ. Β', έτος 56, τ. 41, τχ. 3, 16 Δεκεμβρίου 1933, σ. 35, τχ. 14, 3 Μαρτίου 1934, σ. 167 και τχ. 20, 14 Απριλίου 1934, σσ. 239-240, υπάρχει αλληλογραφία με συνεργάτη του περιοδικού που φέρει το φευδώνυμο Ευγενές Ιδανικόν· ωστόσο, όπως προκύπτει από την έγκριση του εν λόγω φευδωνύμου από την ίδια τη Διάπλασι (περ. Β', έτος 56, τ. 41, τχ. 1, 2 Δεκεμβρίου 1933, σ. 11), αυτό αποδίδεται σε κορίτσι. Βλ. και όσα σημειώνονται πιο πάνω, σημ. 10, για το φευδώνυμο Ιδανική φυχή.